

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΙΤΛΟΣ

Το βασικό επικοινωνιακό μοντέλο στη ρητορική του Αριστοτέλη

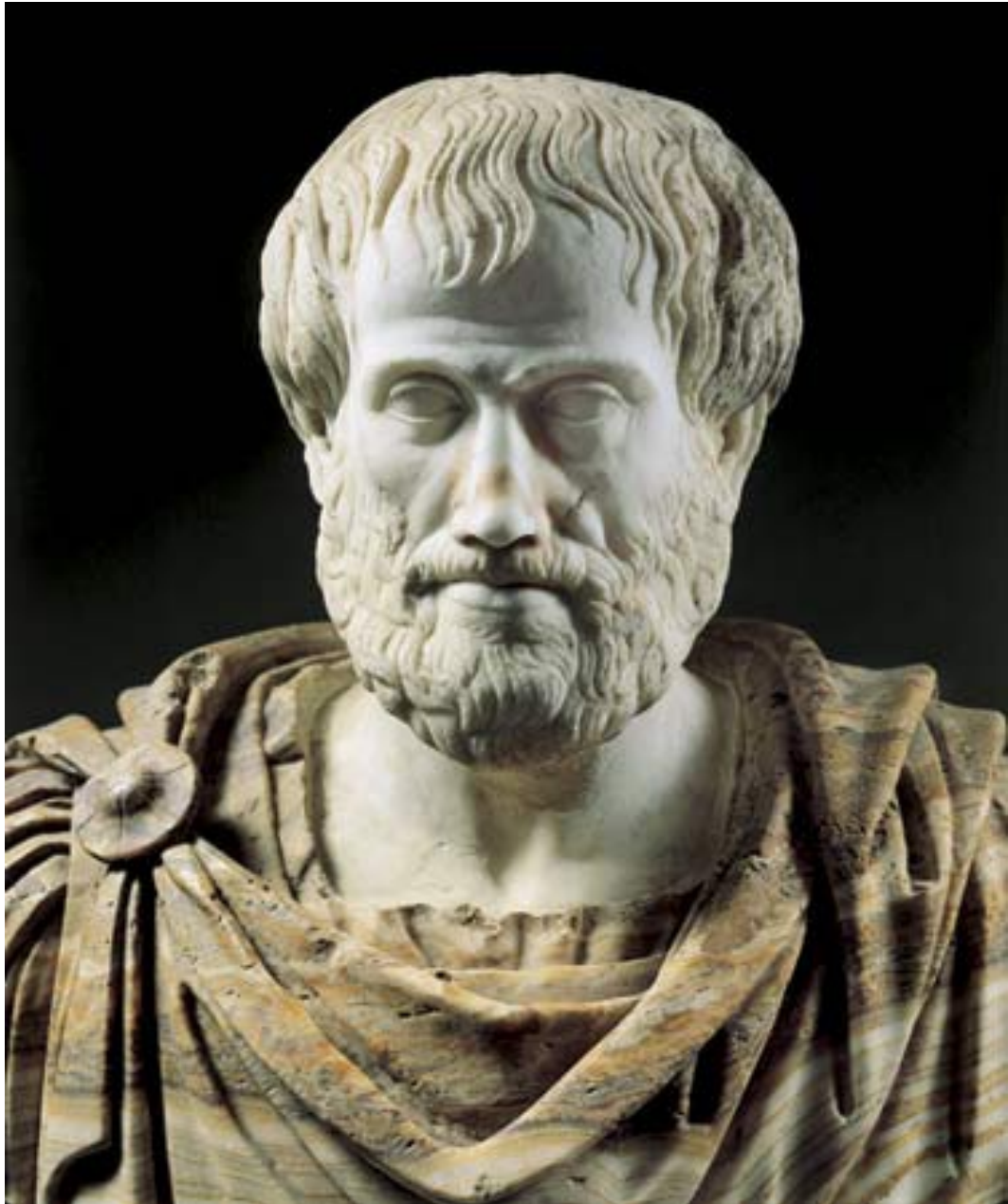
The basic communication model in Aristotle's rhetoric

Όνομα φοιτήτριας : Κατσάνου Μανθούλα

ΑΕΜ : 2927

Επιβλέπων καθηγητής : Κ. Τριαντάρη

Β' Βαθμολογητής : Ε. Καλεράντε

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ABSTRACT

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

> Η ζωή και το έργο του Αριστοτέλη

- ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ

> Η ρητορική του Αριστοτέλη

> Ορισμός της ρητορικής

- ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

> Πώς πρέπει να είναι ο επικοινωνήτης

-ΤΑ ΤΡΙΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΡΗΤΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

> Ο συμβουλευτικός ρητορικός λόγος

Επιχειρηματολογία του συμβουλευτικού λόγου

> Ο επιδεικτικός ρητορικός λόγος

> Ο δικανικός ρητορικός λόγος

- Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

> Λογική

> Ψυχολογική

-ΑΤΕΧΝΕΣ ΠΕΙΣΤΕΣ

- ΠΑΘΗ

-Η ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

- ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ

-Η ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΜΕΡΩΝ ΤΟΥ ΡΗΤΟΡΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

-ΣΧΟΛΕΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να αναδείξει το βασικό επικοινωνιακό μοντέλο στη ρητορική του Αριστοτέλη. Ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που διακρίνουν τον άνθρωπο από τα άλλα όντα, είναι ο λόγος. Από την αρχαιότητα, η καλλιέργεια του λόγου, υπήρξε επιτακτική ανάγκη του ανθρώπου για να εκφράσει με πειστικό λόγο τα επιχειρήματά του σε κάθε συναλλαγή που καλείται να κάνει. Έτσι σίγα – σιγά, γεννήθηκε και καλλιεργήθηκε η ρητορική τέχνη το 5ο – 4ο αι π.Χ στην Αρχαία Αθήνα. Οι σημαντικότεροι ρήτορες μεταξύ άλλων, ήταν ο Δημοσθένης, ο Λυσίας, ο Αισχύνης και ο Ισοκράτης. Ο Αριστοτέλης υπήρξε φιλόσοφος, δάσκαλος και ρήτορας που ενέπνευσε και θα εμπνέει μελετητές απ' όλο τον κόσμο.

ABSTRACT

The primary objective of this paper is to highlight Aristotle's communication model. What distinguishes humans from other animals is reason. It has been imperative for man to convincingly express his arguments in every situation he is called upon to do so. This has been the purpose of rhetorical art, which was born and cultivated the 5th and 4th century BC in the city-state of Athens. Among others, the most important orators were Demosthenes, Lysias, Isocrates and Aeschines. Aristotle was a philosopher, teacher and orator who inspired and will continue to inspire scholars from all around the world.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ζωή και το έργο του Αριστοτέλη

Ο Αριστοτέλης γεννήθηκε στο 384 π.χ στα Σταγείρα. Πέθανε σε ηλικία τριάντα έξη χρονών στη Χαλκίδα. Ο πατέρας του λεγόταν Νικόμαχος και ήταν γιατρός στην αυλή του βασιλιά της Μακεδονίας Αμύντα του Γ' . Έτσι, από πολύ μικρός ο Αριστοτέλης είχε την ευκαιρία διπλά στον πατέρα του να μαθαίνει τον κόσμο της ιατρικής και να διαβάζει πολλά βιβλία για αυτή.

Σε ηλικία δεκαεφτά χρονών και ορφανός από πατέρα, ο Αριστοτέλης έφτασε στην Αθήνα στα 367 π. Χ για να σπουδάσει στην Ακαδημία, τη σχολή του Πλάτωνα. Ο Αριστοτέλης πριν ακόμα πάει στην σχολή του Πλάτωνα γνώριζε όλα τα βιβλία του και οι μαγεία τους ήταν που τον οδήγησαν στην σχολή του. Παρόλο που εκείνο τον καιρό ο Πλάτωνας δεν ήταν στην σχολή του, γιατί είχε αναχωρήσει για τη Σικελία, υπήρχαν κατάλληλοι άνθρωποι που θα μπορούσαν να γονιμοποιήσουν με έναν ξεχωριστό τρόπο τη σκέψη του Αριστοτέλη βοηθώντας την να απλώσει μέσα σε σύντομο χρόνο τα δικά της φτερά. Ένας από αυτούς ήταν ο Εύδοξος από την Κνίδα. Ήταν μαθηματικός, αστρονόμος και γεωγράφος, και ο Πλάτωνας τον άφησε να προσέχει την σχολή του.

Όταν ο Πλάτωνας , μετά από δύο χρονιά επέστρεψε στην σχολή του δεν άργησε να καταλάβει με τι αρετές ήταν προικισμένος ο νεαρός μαθητής του. Ο Πλάτωνας είχε δώσει στον Αριστοτέλη το ανέκδοτο το παρανόμι " ο Νους " , ο Νους της σχολής. Όταν ο Αριστοτέλης έλειπε από το μάθημα ο Πλάτωνας ήταν πικραμένος. Ο Πλάτωνας όμως έδωσε κι ένα δεύτερο παρατσούκλι στον Αριστοτέλη τον είπε αναγνώστη , γιατί ο Αριστοτέλης έμενε μερικές φορές και διάβαζε στο σπίτι του αντί να πηγαίνει στο μάθημα.

Είκοσι χρόνια έμεινε ο Αριστοτέλης στην Ακαδημία. Τώρα είχε ως στόχο την επιστημονική έρευνα και τη διδασκαλία. Συχνά, λόγω των απόψεων του ερχόταν σε κόντρα με τους συναδέλφους του στην Ακαδημία, τον Ηρακλείδη, τον Σπεύσιππο, τον Ξενοκράτη. Η έντονη κριτική που ασκούσε ο Αριστοτέλης στους άλλους τον έκανε να έχει λίγους μόνο φίλους και πολλούς εχθρούς. Ο ίδιος, βεβαιώνει, ότι προτιμά πιο πολύ την αλήθεια απ ό τι τους φίλους.

Όταν ο Πλάτωνας πέθανε τον Μάιο του 347 σε ηλικία 80 χρόνων , ο Αριστοτέλης έφυγε από την Ακαδημία και την Αθήνα. Οι λόγοι μάλλον είναι πολιτικοί ,καθώς ο ανεπιός του Πλάτωνα Σπεύσιππος ήταν αυτός που είχε μετά την διεύθυνση της σχολής και όχι αυτός. Έτσι, με πρόσκληση του φίλου του Ερμία, τυράννου του Αταρνέα, ο Αριστοτέλης εγκαταστάθηκε στην Άσσο, στα παράλια της Μ. Ασίας.

Στην Άσσο άρχισε για τον φιλόσοφο μία νέα περίοδος στη ζωή του και στην έρευνά του, εκεί ανακάλυψε τον κόσμο των ζώων και των φυτών . Έργα της περιόδου αυτής , είναι τα : Περί τα ζώα ιστορία, Περί ζώων μορίων, Μικρά φυσικά, Περί ψυχής, Περί ζώων πορείας. Στην Άσσο ή στη Μυτιλήνη, ο Αριστοτέλης συνάντησε το θεόφραστο, που έγινε από τότε ο πιο πιστός μαθητής και συνεργάτης του φιλοσόφου.

Ο Αριστοτέλης εγκαταστάθηκε στη Μακεδονία το 343/2 π. Χ. Ήταν αυτός που ανέλαβε την εκπαίδευση του Αλέξανδρου, του νεαρού διαδόχου του θρόνου, με πρόσκληση του βασιλιά Φίλιππου. Τα μαθήματα τις περισσότερες φορές γίνονταν στη Μίεζα, μια μικρή κωμόπολη κοντά στην Πέλλα. Για την εκπαίδευση του Αλέξανδρου ο Αριστοτέλης είχε ως οδηγό τα ομηρικά έπη (με την ευκαιρία μάλιστα αυτή ο φιλόσοφος επιμελήθηκε μια καινούργια έκδοση των ομηρικών επών). Στη Μακεδονία, ο φιλόσοφος, έμεινε μέχρι το 335 π. Χ.

Έπειτα, ο φιλόσοφος επέστρεψε στην Αθήνα. Συνοδευόμενος από τον Θεόφραστο, ξαναγύρισε στη δεύτερη του πατρίδα. Εκεί συνέχισε την έρευνα και τη διδασκαλία του, όχι όμως στην Ακαδημία, αλλά στο Λύκειο. Αργότερα ο Θεόφραστος, ίδρυσε σχολή με το όνομα Περίπατος, που θα διαφύλαττε και θα πρόβαλλε τις διδασκαλίες του Αριστοτέλη. Στην Αθήνα, τη δεύτερη φορά, ο φιλόσοφος έζησε δώδεκα χρόνια. Τότε συνέθεσε το σημαντικότερο μέρος των Πολιτικών του, τα Μετά τα φυσικά, το Περί ζώων γενέσεως και τα Ηθικά Νικομάχεια.

Όταν τα χρόνια είχαν περάσει και ο Αριστοτέλης ήταν πια ένας ώριμος και ήρεμος στοχαστής εγκατέλειψε την Αθήνα. Και αυτό γιατί μετά τον θάνατο του Αλέξανδρου, η ζωή για έναν Μακεδόνα είναι τώρα δύσκολη στην Αθήνα. Ήταν πολύ εύκολο να του δώσουν την κατηγορία για ασέβεια. Την αφορμή θα την είχαν πάρει από ένα ποίημα που ο φιλόσοφος είχε γράψει για τον αξέχαστο φίλο του Ερμία. Ο Αριστοτέλης κατηγορήθηκε γι' αυτό, γιατί πίστευαν πως το ποίημα του είχε την μορφή ενός παιάνα, του παραδοσιακού ύμνου στον θεό Απόλλωνα. Αυτό ήταν το "έγκλημα" του Αριστοτέλη και για το λόγο αυτό εγκατέλειψε για δεύτερη φορά την Αθήνα και πήγε να ζήσει στη Χαλκίδα, όπου τον βρήκε ο θάνατος την επόμενη χρονιά.

Από την αρχαιότητα τα έργα του Αριστοτέλη χωρίζονταν σε δύο κυρίως ομάδες. Η πρώτη ομάδα αφορούσε άτομα εκτός από το ακροατήριο του φιλοσόφου, ένα πλατύτερο κοινό που έφτανε μέχρι και το Λύκειο, αργότερα. Τα έργα αυτά τα ονόμαζαν εξωτερικά και σήμερα δεν έχουμε πάρα μόνο αποσπάσματα σε έργα άλλων συγγραφέων της αρχαιότητας. Την δεύτερη ομάδα, την αποτελούσαν τα έργα του που σώθηκαν ολόκληρα. Αυτά τα έργα ήταν χειρόγραφα που είχε ο φιλόσοφος μαζί του στα μαθήματά του. Τα έργα του αυτά ήταν μικρές σημειώσεις, προφανώς για να βοηθάνε τον ίδιο στα μαθήματα του μέσα στην τάξη. Οι Αρχαίοι ονόμασαν αυτά τα έργα ακροαματικά.

Μετά τον θάνατο του Αριστοτέλη τα βιβλία του πέρασαν στην ιδιοκτησία του θεόφραστου. Τελικά τα έργα τα εξέδωσε ο Ροδίτης Ανδρόνικος το δεύτερο μισό του 1ου αιώνα π. Χ. Σύντομα με βάση τα αντίγραφα της έκδοσης αυτής, άρχισε και ο σχολιασμός των έργων του φιλοσόφου.

Αξίζει να τονίσουμε ότι ο Αριστοτέλης καλλιέργησε με εντυπωσιακή επιτυχία πολλούς επιμέρους φιλοσοφικούς και επιστημονικούς κλάδους. Κάποιοι από αυτούς ήταν η λογική, η φυσική, η κοσμολογία, η ζωολογία, η βιολογία, η φυσιολογία, η ψυχολογία, οντολογία, ηθική και πολιτική φιλοσοφία, η λογοτεχνική κριτική.

(Wittgenstein, L. Φιλοσοφικές Έρευνες, Εκδ. Παπαζηση, Αθήνα 1977)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ

Οι Έλληνες από την Ομηρική εποχή έτρεφαν μεγάλη τιμή για την ρητορική. Την χρησιμοποιούσαν πολύ στις δημόσιες ομιλίες τους στη Βουλή και στα δικαστήρια, με σκοπό να εντυπωσιάζει τους ακροατές και να τους επηρεάζει υπέρ ή κατά.

Ο Αριστοτέλης θεωρεί τον Εμπεδοκλή ως τον εφευρέτη της Ρητορικής. Η ενεργή συμμετοχή του Εμπεδοκλή για το δημοκρατικό πολίτευμα στην πόλη του έχει ως αποτέλεσμα το όνομα του να είναι γραμμένο σε πηγές μαζί με το όνομα του Ζήνωνα τον εφευρέτη της Διαλεκτικής. Η πειθώ μέσα από τον ανθρωπινό λόγο είναι αυτή που θα βοηθήσει τον Εμπεδοκλή να ρυθμίσει τα πράγματα σε δύσκολες στιγμές της κοινωνικής σύμπτωσης. Ωστόσο, η ρητορική ως τέχνη άρχισε την εμφάνιση της στη Σικελία μετά το τέλος της τυραννίας το 467 π. Χ. Οι πολίτες έκαναν συνεχώς δίκες, που διεκδικούσαν τις καταπατημένες από τυράννους περιουσίες τους. Ο Κόραξ και ο Τισίας πρόσφεραν σημαντική βοήθεια στους συμπατριώτες τους, καταγράφοντας τους κανόνες που πρέπει να ακολουθεί ένας λόγος που θα εκφωνηθεί στο δικαστήριο. Ο Κόραξ και ο Τισίας ήταν οι συγγραφείς των πρώτων εγχειριδίων ρητορικής τέχνης. Η αρχαία παράδοση. Έλεγε ότι στον Κόρακα οφειλόταν ο ορισμός ότι η ρητορική είναι "πειθούς δημιουργός" και στον Τισία οφειλόταν ο ορισμός του "εικός", δηλαδή το επιχείρημα που είναι ή θεωρείται πιθανό.

Έτσι, γίνεται κατανοητό ότι ο ρητορικός λόγος προέκυψε από τη συγκεκριμένη ιστορική, κοινωνική και πολιτική συγκυρία και η πειθώ ως μέσο συνεννόησης ήταν η μοναδική εναλλακτική για την αποφυγή της βίας και της αυθαίρετης επιβολής. Αξίζει να τονιστεί πως ο Σταγειρίτης αναφερόμενος στην πειστικότητα του λόγου συναρτά τα πεδία της εμβέλειάς του με το <<ήθος του λέγοντος>>, την ψυχική διάθεση που προκαλείται στον ακροατή και στο αποδεικτικό περιεχόμενο των επιχειρημάτων. Η επιχειρηματολογία του ομιλητή πρέπει να έχει άμεση συνάφεια με το ήθος του.

Ο όρος Ρήτωρ εμφανίζεται πρώτη φορά το 446/5-442/1 χαρακτηρίζοντας έτσι τον ομιλητή σε ένα ψήφισμα στη συνέλευση του Δήμου. Ωστόσο, στο μέλλον δεν συναντάμε πια τον όρο Ρήτωρ, αλλά την φράση <<ο δειναι ειπεν >> και αυτό γιατί η αυτόνομη προσωπικότητα του ατόμου οδήγησε στην δύναμη του λόγου.

Δεσπόζουσα θέση στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατείχε η Ρητορική. Ο Αριστοτέλης δίδασκε στο Λύκειο ανάμεσα στα μαθήματα του και την ρητορική. Είχε γράψει τον χαμένο για εμάς διάλογο του <ΓΡΥΛΛΟΣ > ή < ΠΕΡΙ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ> το κύριο όμως έργο του είναι αυτό με τίτλο <ΤΕΧΝΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ>. Ένας μεγάλος αριθμός χειρογράφων Ρητορικής αναμένει την έκδοσή τους, για να μάθουμε περισσότερα για τα ρεύματα των ιδεών της Ρητορικής.

(Κωνσταντίνος Θ. Πέτσιος καθηγητής Ιστορίας της φιλοσοφίας του Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων/ Βιβλίο Σ. Τριαντάρη Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ, Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ)

Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Τα θέματα με τα οποία ασχολείται η ρητορική αφορούν τις γνώσεις όλων των ανθρώπων και δεν ανήκουν στο περιεχόμενο μιας συγκεκριμένης ειδικής επιστήμης. Για αυτό την χρησιμοποιούν όλοι οι άνθρωποι, άλλοι στην τύχη και άλλοι με μια ικανότητα που την απέκτησαν με άσκηση. Η ρητορική είναι χρήσιμη, γιατί η αλήθεια και το δίκαιο έχουν μεγαλύτερη δύναμη από τα αντίθετα τους και σε περιπτώσει που νικιούνται από αυτά, θεωρείται πράγμα άξιο μορφής. Ακόμα, η ρητορική μας βοηθάει να διευκρινίζονται τα θέματα για χάρη ενός ακροατηρίου που δυσκολεύεται να παρακολουθήσει μια εξειδικευμένη επιστημονική γλώσσα. Ο ρήτορας μπορεί να πείθει και για την αντίθετη άποψη συμβάλλοντας έτσι στην αποκάλυψη της πραγματικής ουσίας ενός θέματος έχοντας την ικανότητα να ανατρέπει τα επιχειρήματα ενός άλλου, που επιχειρηματολογεί αντίθετα στο σωστό και το δίκαιο. Επιπλέον, αν θεωρείται ντροπή να μη μπορεί κανείς να υπερασπιστεί τον εαυτό του με τη βοήθεια του σώματός του, επίσης, είναι ντροπή να μη μπορεί να κάνει το ίδιο με τη βοήθεια του λόγου του.

Η ρητορική δεν έχει στόχο μόνο να πείσει, αλλά να διακρίνει τα υπάρχοντα σε κάθε περίπτωση, μέσα πειθούς. Επίσης, σκοπός της, είναι να επισημάνει το πραγματικά πειστικό, αλλά και το φαινομενικά πειστικό.

Ορισμός της ρητορικής

Ρητορική είναι η ικανότητα να βρίσκουμε σε κάθε περίπτωση τα μέσα με τα οποία μπορούμε να γίνουμε πειστικοί. Οι αποδείξεις με τις οποίες πείθουμε είναι δύο ειδών, οι άτεχνες και οι έντεχνες. Οι άτεχνες αποδείξεις δεν έχουν την αρχή τους σε εμάς, αλλά υπάρχουν από πριν σε εμάς, αυτές είναι : οι μάρτυρες οι ομολογίες, τα συμβόλαια και άλλα παρόμοια. Έντεχνες αποδείξεις, είναι αυτές που κατασκευάζει ο ρήτορας με τη βοήθεια της τεχνικής που διαθέτει.

Ο ρητορικός λόγος, μπορεί να γίνει πιο πειστικός με τρεις τρόπους. Ο πρώτος τρόπος είναι ο χαρακτήρας του ρήτορα, γιατί οι άνθρωποι εμπιστεύονται πιο πολύ αυτούς που με το λόγο τους παρουσιάζονται αξιόπιστοι και έντιμοι. Ο δεύτερος τρόπος είναι η προσπάθεια του ρήτορα να πείθει μέσω των ακροατών, τους δημιουργεί με τον λόγο του έντονα συναισθήματα, γιατί δεν αποφασίζουμε με τον ίδιο τρόπο λυπημένοι ή χαρούμενοι. Τελευταίος τρόπος είναι με τα επιχειρήματα που υπάρχουν στον ίδιο το ρητορικό λόγο. Ένας ικανός- πειστικός ρήτορας, επομένως, είναι αυτός που μπορεί να κάνει συλλογισμούς και να μελετάει τους χαρακτήρες, τα πάθη. Γίνεται κατανοητό, επομένως, ότι η ρητορική είναι παρακλάδι της διαλεκτικής και της ηθικής – πολιτικής επιστήμης.

Το ενθύμημα, που είναι ρητορικός συλλογισμός και το παράδειγμα που είναι ρητορική επαγωγή, πετυχαίνουν την πειθώ στη ρητορική. Ωστόσο, το ενθύμημα στους λόγους των ρητόρων προκαλεί περισσότερο ενθουσιασμό στους ακροατές, αυτό όμως δεν σημαίνει πως οι ρητορικοί λόγοι που χρησιμοποιούν παραδείγματα, δεν είναι λιγότερο πειστικοί. Είναι φανερό πως οι προτάσεις που αποτελούν τις προκείμενες των ενθυμημάτων είναι κάποιες φορές απολύτως αληθινές, τις

περισσότερες, όμως φορές βασίζεται σε πιθανότητες και σε ενδείξεις. Ενδείξεις ονομάζονται αυτές που το περιεχόμενο τους το αποδεχόμαστε υποχρεωτικά, είναι τεκμήρια, κάτι δηλαδή αποδεδειγμένο και τελειωμένο.

(Ηλιού, Η. Αριστοτέλη ρητορική, επιμέλεια Γιάννης Κορδάτου, Εκδ. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα χ.χ. Kennedy, G.ο.π)

Πρέπει, να κάνουμε μια αναφορά στις περιοχές από τις οποίες αντλούμε τα επιχειρήματά μας. Οι περιοχές αυτές είναι οι “ειδικοί τόποι” και οι “κοινοί τόποι”. Οι “ειδικοί τόποι” είναι οι προκείμενες προτάσεις που ταιριάζουν σε κάθε επιμέρους επιστημονικό κλάδο, ενώ οι “κοινοί τόποι”, είναι οι προκείμενοι που έχουν εφαρμογή σε όλους τους επιστημονικούς κλάδους. Σχεδόν όλα τα ενθυμήματα, σχηματίζονται από τους ειδικούς, τους μερικούς, δηλαδή, και ιδιαίτερους τόπους, ενώ από τους κοινούς τόπους, τα λιγότερα.

Ο ρητορικός λόγος έχει τρία είδη: ο ομιλητής, το θέμα για το οποίο μιλάει και τέλος αυτός στον οποίο απευθύνεται. Ο ακροατής το μόνο που μπορεί να κάνει ως απλός θεατής είναι να κρίνει τη δεινότητα του ρήτορα ή κριτής για πράγματα που πρόκειται να γίνουν. Ανάλογο με τον στόχο του λόγου, διακρίνουμε τρία είδη ρητορικών λόγων : το συμβουλευτικό, τον επιδεικτικό και το δικανικό.

Ο συμβουλευτικός ρήτορας, χρησιμοποιεί μέλλοντα, γιατί δίνει συμβουλές για πράγματα που πρόκειται να συμβούν. Ο δικανικός ρήτορας, χρησιμοποιεί παρελθοντικό χρόνο, γιατί ο λόγος του είναι για πράγματα που έχουν γίνει. Ο επιδεικτικός ρήτορας χρησιμοποιεί ενεστώτα, γιατί αναφέρεται σε σύγχρονα γεγονότα, μπορεί όμως να χρησιμοποιεί και παρελθοντικό χρόνο για πράγματα που έγιναν, καθώς και μέλλοντα για πράγματα που πρόκειται να γίνουν.

Το καθένα από τα τρία αυτά είδη του ρητορικού λόγου, έχει διαφορετικό τελικό στόχο. Στόχος του συμβουλευτικού λόγου είναι το ωφέλιμο και το βλαβερό, γιατί προτρέπει το ωφέλιμο και αποτρέπει το βλαβερό. Επιδεικτικοί στόχοι είναι το όμορφο ή το άσχημο. Στόχος του δικανικού λόγου είναι το δίκαιο και το άδικο.

Ωστόσο, τα αδύνατα πράγματα δε μπορεί ούτε να έχουν γίνει στο παρελθόν, ούτε να γίνουν στο μέλλον, παρά μόνο τα δυνατά, υποχρεωτικά και ο συμβουλευτικός και ο δικανικός και ο επιδεικτικός ρήτορας πρέπει να έχουν έτοιμες προκείμενες προτάσεις σχετικά με το δυνατό και το αδύνατο, είτε θέλουν να αποδείξουν το καλό ή το κακό, το όμορφο ή το άσχημο, το δίκαιο ή το άδικο.

Ο επιδεικτικός ρητορικός λόγος

Ο επιδεικτικός ρήτορας, έχει για στόχο του την αρετή και την κακία, το όμορφο και το άσχημο. Το όμορφο είναι κάτι που θέλουμε και μας ευχαριστεί, το ίδιο και η αρετή, γιατί είναι μια δύναμη που εξασφαλίζει καλά πράγματα και τα διαφυλάττει. Ως αρετές θεωρούνται η δικαιοσύνη, η ανδρεία, η εγκράτεια, η μεγαλοπρέπεια, η μεγαλοψυχία, η ελευθεριότητα, η πραότητα ή φρόνηση, η σοφία. Δικαιοσύνη είναι να κατέχει ο καθένας τα δικά του αγαθά. Ανδρεία είναι να κάνει κανείς όμορφες πράξεις μέσα σε κάθε πόλεμο. Εγκράτεια είναι η αρετή που κάνει τον άνθρωπο να συμπεριφέρεται κατά το νόμο στις σωματικές ηδονές. Ελευθεριότητα είναι όταν κάνει κανείς καλές πράξεις με

χρήματα. Μεγαλοπρέπεια είναι η αρετή που προχωρεί σε δαπάνες που αποπνέουν μεγαλείο. Η μεγαλοψυχία είναι ικανή για μεγάλες ευεργεσίες. Φρόνηση είναι η αρετή του μυαλού, που κάνει τον άνθρωπο ικανό να σκέφτεται σωστά για τα καλά και τα κακά.

(Ηλιού,1984. Η Ρητορική του Αριστοτέλη. Αθήνα Κέδρος.)

Επίσης,πιο ωραίες πράξεις είναι αυτές που επιβραβεύονται με τιμές, παρά με χρήματα, που αποτελούν αντικείμενο επιλογής και προτίμησης και που κάνει κανείς όχι για τον ίδιο του τον εαυτό. Ωραίες πράξεις είναι όσες δε μας κάνουν να ντρεπόμαστε, όπως και οι ευεργεσίες, όσα καλά κάνει κανείς για την πατρίδα του, αλλά και για τους άλλους. Ωραία, επίσης, είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που υπάρχουν σε κάθε λαό.

Ο ρήτορας, πρέπει να ξέρει σε πιο ακροατήριο απευθύνει τον έπαινό του. Ακόμα, πρέπει να προσέχει πως αυτοί οι επαινεί θα έχουν ως στόχο το κάλο και το ωραίο.

Έπαινος, επόμενος, είναι ο λόγος που κάνει φανερό το μέγεθος της αρετής γι αυτό ο ρήτορας πρέπει να δείξει ότι οι πράξεις του ατόμου είχαν αυτό το χαρακτήρα. Τόσο ο έπαινος, όσο και οι συμβουλές ανήκουν σε ένα κοινό είδος, γιατί αν αλλάξει η διατύπωση, η συμβουλή γίνεται εγκώμιο.

Ο δικανικός ρητορικός λόγος

Ο δικανικός ρήτορας, πρέπει να γνωρίζει για ποιους και για πόσους λόγους αδικούν οι άνθρωποι και τι είδους ανθρώπους αδικούν, είτε είναι κατηγορος, είτε υπερασπιστής.

Άδικες πράξεις είναι αυτές που παραβιάζουν το νόμο ή το μερικό ή το γενικό, προκαλώντας κακό σε κάποιον. Μερικός είναι ο γραπτός νόμος που ρυθμίζει τη ζωή των πολιτών στην πόλη, ενώ γενικός νόμος είναι άγραφος και έχει καθολική αποδοχή.

Η κακία και η έλλειψη αυτοελέγχου είναι δύο από τους λόγους που κάνουν τους ανθρώπους να θέλουν να δημιουργήσουν και να κάνουν το κακό σε κάποιον, με σκοπό να τον βλάψουν. Οι άνθρωποι οδηγούνται σε μία αθέμιτη πράξη, είτε από τη συνήθεια, είτε από την τύχη, είτε από τη φύση, είτε από τη βία, ενώ σε μία ηθελημένη οδηγούνται από τη συνήθεια, τη λογική, την οργή και τη ζωνή επιθυμία. Η τύχη είναι όλα εκείνα που η αιτία τους είναι απροσδιόριστη και δε γίνονται για κάποιο σκοπό. Της φύσης είναι όσα έχουν την αιτία τους μέσα. Αποτελέσματα της βίας είναι όσα γίνονται παρά την επιθυμία και τους σχεδιασμούς αυτών που τα κάνουν. Συνήθεια είναι αυτά που έχουμε κάνει πολλές φορές. Η λογική είναι τα συμφέροντα που κάνουμε, ενώ η οργή οφείλεται σε πράξεις εκδίκησης. Τέλος, από ζωνή επιθυμία, γίνονται όσα είναι ευχάριστα.

(Μαλαΐνου, Επ. Άπαντα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, Αρχαίον κείμενο μετάφρασις-σημειώσεις Μαλαΐνου Επ. Εισαγωγή Αρβανιτοπούλου Απ. Εκδ. Πάπυρος Αθήνα 1975. Ηλιού,

Η Αριστοτέλη ρητορική, επιμέλεια Γιάννης Κορδάτου, Εκδ Ζαχαρόπουλος, Αθήνα χ.χ Kennedy, G.ο.π)

Ευχάριστα πράγματα για τον άνθρωπο είναι: Αυτά που δεν τα κάνει με την βία, η διασκέδαση, η ξεκούραση, ο ύπνος. Ακόμα ευχάριστα είναι όσα μας δίνουν χαρά, η νίκη(γιατί δίνει αίσθημα υπεροχής και καθώς νίκη υπάρχει στους αγώνες είτε σωματικής είτε πνευματικής δύναμης, αυτοί οι αγώνες προκαλούν ευχαρίστηση), η τιμή και η υπόληψη μας είναι ευχάριστα πράγματα. Να τονίσουμε ότι ευχάριστα είναι και όσα γίνονται από συνήθεια, γιατί μοιάζουν σαν κάτι το φυσικό. **(Αριστοτέλης- Ηθικά Νικομάχεια Ε-Κ)**

Ωστόσο, πολλές φορές για να πετύχουν οι άνθρωποι όλα αυτά τα ευχάριστα αδικούν. Αδικούν γιατί είναι δυνατό να το κάνουν ή γιατί δεν θα το μάθει κάποιος ή ακόμα και αν το μάθει η βλάβη-τιμωρία θα είναι μικρότερη από το κέρδος που θα προκύψει για τους ίδιους. Οι άνθρωποι που αδικούν χωρίς να πάθουν κάποιο κακό λέγονται εύγλωττοι. Επιπλέον, αδικούν αυτοί που οι πράξεις τους επιφέρουν κάποιο έπαινο, οι ακρατείς, αδικούν όσοι ενδέχεται να θεωρηθούν ότι έκαναν την άδικη πράξη ή από ανάγκη ή από φυσική παρόρμηση ή από συνήθεια(γιατί μπορεί να θεωρηθεί ότι έκαναν μάλλον λάθος, παρά άδικη πράξη). Αδικούν, ακόμα αυτοί που έχουν πολλά χρήματα, όσοι μπορούν να παρεμποδίσουν την δική ή να την αναβάλλουν για μεγάλο χρονικό διάστημα γιατί έχουν φίλους δικαστές. Τέλος, αδικούν ακόμα και αυτοί που έχουν πολύ καλό όνομα, γιατί κανείς δεν θα φανταστεί ότι αυτοί έκαναν κάτι κακό.

Αυτοί οι άνθρωποι αδικούν όλους αυτούς που είναι καλύτεροι από τους ίδιους και έχουν όσα στερούνται οι ίδιοι. Αδικούν επίσης αυτούς που είναι καλοί άνθρωποι και δεν θα μπόυνε στην διαδικασία να πάνε στο δικαστήριο. Αυτούς που έχουν εμπιστοσύνη στον καθένα χωρίς να το σκεφτούν. Αδικούν τους εχθρούς γιατί είναι ευχάριστο και τους φίλους γιατί είναι εύκολο. Όλα αυτά και άλλα πολλά ακόμα ο δικανικός ρήτορας πρέπει να τα γνωρίζει.

Επίσης, ο δικανικός ρήτορας πρέπει να γνωρίζει τους λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι κατηγορούν και αδικούν τους άλλους. Πρέπει, ακόμα να γνωρίζει ότι οι νόμοι και τα πρόσωπα είναι αυτά που καθορίζουν τις άδικες και τις δίκαιες πράξεις. Οι νόμοι αυτοί θα είναι μερικοί ή γενικοί. Μερικός είναι ο νόμος που έχει βγάλει ένας λαός για την ίδια του την πατρίδα, που είναι γραπτός ή άγραφος. Ενώ ο γενικός νόμος είναι νόμος της φύσης, όλοι οι άνθρωποι των καταλαβαίνουν.

Ο ρήτορας πρέπει να γνωρίζει τον ορισμό της κλοπής, της προσωπικής προσβολής, της μοιχείας, για να μπορεί να αποδείξει αν αυτό ήταν δίκαιο και άδικο, ακόμα και αν έγινε η πράξη. Και αυτό γιατί πάρα πολλές φορές οι άνθρωποι μπορεί να παραδεχθούν ότι έκαναν μια πράξη, δεν θα συμφωνήσουν όμως με τον χαρακτήρα που τους δίνεται π.χ κλεφτεί ή τρομοκράτη.

Δεδομένου αυτού, ο ρήτορας πρέπει να είναι επεικείς. Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι αποτελεί παράβαση του νόμου, αλλά δεν έρχεται σε αντίθεση με το δίκαιο. Και αυτό γίνεται γιατί, ένας κανόνας μπορεί να μην έχει προσδιοριστεί με ακρίβεια, τότε στην κρίση του ρήτορα υπάρχει η επείκεια. Την επείκεια την χρησιμοποιούμε για πράξεις και λάθη που θέλουμε να συγχωρέσουμε. Λάθη μπορεί να είναι οι πράξεις που δεν είναι αποτέλεσμα κακίας ή οι ανθρωπίνες αδυναμίες.

Τα αδικήματα είναι ασήμαντα ή πολύ βαριά. Βαριά αδικήματα είναι : αυτά που δεν υπάρχει

γιατρεία, αυτό που το έχει κάνει μονό ένας δράστης ή έστω λίγοι, αυτό το σφάλμα που μπορεί να γίνεται ξανά και ξανά.

(**Μαλαίνου, Επ ο.π. Ηλιού, Η. ο.π 17**)

Ο συμβουλευτικός ρητορικός λόγος

Ο συμβουλευτικός λόγος δεν συμβουλεύει ούτε για τα τυχαία, ούτε για όσα είναι αδύνατο να γίνουν και ούτε για αυτά που είναι αποτέλεσμα ανάγκης. Αλλά συμβουλεύει για όσα είναι δυνατό να κάνουμε εμείς οι ίδιοι, που εξαρτιούνται δηλαδή από τη δική μας δύναμη. Τα θέματα για τα οποία οι άνθρωποι περνούν συμβουλές είναι: ο πόλεμος και η ειρήνη, τα δημόσια οικονομικά, οι εισαγωγές και εξαγωγές, η φύλαξη της χώρας και η νομοθεσία. Ο ρήτορας, για να μπορεί να δώσει συμβουλές πάνω στα θέματα αυτά, δεν πρέπει να γνωρίζει μόνο τι γίνεται στην δική του πόλη, αλλά και έξω από αυτή. Γιατί, για παράδειγμα δεν είναι αρκετό να γνωρίζει μόνο την δύναμη της πόλης του πάνω στα θέματα του πολέμου, αλλά και με ποιους είναι πιθανό να γίνει πόλεμος, για να προτείνει ανάλογα ή ειρηνική πολιτική ή πολεμική πολιτική. (**Αριστοτέλης Ρητορική εις Αλέξανδρον**).

Επιπλέον, καταλαβαίνουμε πως ο σκοπός του κάθε ανθρώπου είναι η ευδαιμονία. Η ευδαιμονία όπως έχουμε αναφέρει συνδυάζεται με την αρετή, που μας κάνει ευτυχισμένους έχοντας μια ήρεμη ζωή. Για τον συμβουλευτικό ρήτορα, ο σκοπός αυτός του κάθε ανθρώπου έχει ως στόχο το συμφέρον του, το οποίο είναι καλό και το επιθυμούμε όλα τα όντα που έχουν νου. Καλά πράγματα είναι η όταν βοηθάμε έναν άνθρωπο, η ευδαιμονία, η δικαιοσύνη, η μεγαλοψυχία, η εγκράτεια, η φιλία, η δόξα, η μεγαλοδωρία, η ευφυΐα, ο έπαινος, γιατί όλα αυτά μας κάνουν να νιώθουμε όμορφα.

(**Coleman, J. 2005**)

Ο συγγραφέας, αναφέρει και τα γλωσσικά παραδείγματα για την υπεράσπιση του δικαίου : α) Είναι δίκαιο σε αυτούς που μας έχουν φερθεί σωστά, να φερθούμε και μεις (όμοιο). β) πρέπει να τιμωρούμε αυτούς που έκαναν κάτι κακό, έτσι πρέπει να επαινούμε και αυτούς που έκαναν κάτι καλό(αντίθετο). γ) Όχι μόνον εμείς κάνουμε κακό στους εχθρούς, το ίδιο έκαναν και πίστευαν οι Αθηναίοι και οι Λακεδαιμόνιοι. Με αυτά τα παραδείγματα, ο ρήτορας θέλει να γίνει κατανοητός από το ακροατήριο του. Στην συνέχεια, θα δούμε τα γλωσσικά παραδείγματα που αναφέρει ο συγγραφέας για την υπεράσπιση του νόμιμου. Τα παραδείγματα είναι τα έξης : Α) όπως τιμωρούμε αυτούς που έχουν κλέψει, έτσι πρέπει να τιμωρούμε και αυτούς που εξαπατούν, διότι και αυτοί κλέβουν το μυαλό μας(όμοιο). Β) αν οι νομοί λένε, να τιμώνται όσοι επιμελήθηκαν με σωστό τρόπο και δίκαιο τις κοινές υποθέσεις, είναι φανερό ότι θεωρούν άξιους τιμωρίας όσους διέφθειραν τα δημόσια πράγματα(αντίθετο). Γ) δεν είναι μόνο αυτός που πιστεύει αυτά για τους νόμους, αλλά αναφέρει πως το ίδιο έκανε και ο Λυσιθείδης.

(**Πτυχειακή Γουνιώτη Ιωάννα, κομμάτι η ρητορική του Αριστοτέλη**).

Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ : ΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΙΘΩ

Η ΛΟΓΙΚΗ ΠΕΙΘΩ

Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι η ρητορική είναι το μέσω που μπορούμε να πείσουμε κάποιον, για να γίνει αυτό όμως πρέπει να γνωρίσουμε τα μέσα πειθούς που είναι αναγκαία σε κάθε περίπτωση. Ο Αριστοτέλης τονίζει ότι η πειθώ είναι δύναμη λόγου, αλλά και ήθους. Μέσω της πειθώ ο ρήτορας μπορεί να πει τις απόψεις του στο ακροατήριό και έτσι να γίνεται διάλογος- επικοινωνία. Η επικοινωνία μπορεί να έχει γραπτό και προφορικό χαρακτήρα. Με βάση τον Πλάτωνα η επικοινωνία σημαίνει διαλέγομαι. Όταν ο διάλογος γίνεται μέσα στα πλαίσια της διαλεκτικής όλα είναι ελεγχόμενα, γιατί αυτοί που συζητούν είναι δύο και έχουν την δυνατότητα να ασκήσουν έλεγχο στον εαυτό τους αλλά και ο ένας στον άλλο. (**Πλάτωνας, Γοργίας, 474a. Συγκεκριμένα βλ. Δεσποτόπουλος, Κ. 1988:30**).

Η φιλοσοφία θα βοηθήσει αρκετά στο έργο πειθούς της ρητορικής, γιατί συνδέεται με την διαλεκτική, την θεωρία της ψυχής και περί του κόσμου. Ο Πλάτωνας πίστευε ότι η ρητορική πρέπει να έχει άμεση σχέση με την διαλεκτική, εφόσον έτσι είναι πιο εύκολο να βρεθεί η αλήθεια. Εκτός όμως από την αλήθεια, ο ρήτορας πρέπει να γνωρίζει την ψυχολογία του ακροατή. Ο ρήτορας τότε θα μπορεί να γνωρίζει τι μπορεί να πιστεύει ο ακροατής, τι του αρέσει, ποιες είναι οι αδυναμίες του, δυνατότητες της ψυχής του, ώστε να πετύχει πιο εύκολα την πειθώ.

Τόσο ο Αριστοτέλης, όσο και ο Πλάτωνας, είχαν ως αφετηρία τους την φιλοσοφία προς την πορεία της ρητορικής. Ο Αριστοτέλης παρατηρεί, ότι η φιλοσοφία μαζί με την ρητορική οδηγούν στην διάκριση της ανθρώπινης ικανότητας ανάμεσα στο αληθές και στο πιθανό, που μοιάζει με το αληθινό, αλλά δεν είναι. (**Πλάτωνας, Φαίδρος, 267d**).

Ο Αριστοτέλης βρήκε τα κοινά στοιχεία ανάμεσα στη ρητορική και την διαλεκτική που έχουν ως στόχο την πείθω. Πρώτο: για να μας γίνει κάτι αποδεκτό, πρέπει να έχει αποδειχθεί. Μια απόδειξη είναι το ενθύμημα που αποτελεί έργο της διαλεκτικής. Δεύτερο: είναι η δυνατότητα του ρήτορα και του διαλεκτικού να πείθουν για τα αντίθετα, σε αυτούς που τα επιχειρήματα τους είναι αντίθετα προς το δίκαιο και το σωστό. Τρίτο: και οι δυο δεν ασχολούνται με μια συγκεκριμένη ομάδα θεμάτων, γιατί και η ρητορική και η διαλεκτική θεωρούνται σημαντικές. Τέταρτο: Ο Αριστοτέλης αναφέρει ότι έργο και τον δυο δεν είναι μόνο να πείσουν, αλλά να διακρίνουν τα μέσα

πειθούς. Πέμπτο: η ρητορική και η διαλεκτική διακρίνουν το πραγματικά πειστικό αλλά και το φαινομενικά πειστικό. Έκτο: το κοινό αυτό ανάμεσα στα δυο ισχύει μέχρι ένα βαθμό. Ο ρήτορας έχει διαφόρους συλλογισμούς, μαζί με το συλλογίζεσθαι. Όμως, ο διαλεκτικός έχει μόνο ως αφητηρία την ικανότητα του συλλογίζεσθαι. Και αυτό γιατί, εάν πρατάξει την προαίρεση και δώσει δευτερεύουσα θέση στη διανοητική του ικανότητα είναι Σοφιστής. **(Πλάτωνας, ό.π., 272a) (Πτυχιακή Ιωάννα Γουνιώτη).**

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω στο διανοητικό στοχασμό, για να μας γίνει κάτι πειστικό πρέπει να χρησιμοποιούμε μια απόδειξη, που είναι πραγματική ή φαινομενική, στην οποία αντιστοιχεί το πραγματικά ή φαινομενικά πειστικό. Στη ρητορική το παράδειγμα είναι η επαγωγή, το ενθύμημα είναι ο συλλογισμός και το φαινομενικό είναι ο φαινομενικός συλλογισμός. Έτσι, ο Αριστοτέλης ονόμασε ενθύμημα το ρητορικό συλλογισμό και παράδειγμα τη ρητορική επαγωγή. Τονίζει, ότι το ενθύμημα είναι πιο πειστικό από το παράδειγμα, γιατί το όρισε ως τη λογική της πειθούς. Οι ρήτορες ακολουθούν την αλήθεια όχι μόνο ενός ατόμου, αλλά το σύνολο ανθρώπων του ίδιου είδους. Προσπαθούν, ακόμα, οι συλλογισμοί τους να μην είναι μεγάλοι σε έκταση, γιατί το ακροατήριο δεν μπορεί να καταλάβει τη σε μάκρος αλληλουχία των συλλογισμών, δεν έχει την απαραίτητη μόρφωση, κουράζεται και αποσπάται η προσοχή τους. **(Αριστοτέλης, Ρητορική Α', 1355b).**

Ο Αριστοτέλης επιλέγει περισσότερο τα ενθυμήματα, και αυτό γιατί αν κάποιος ρήτορας θέλει να είναι πειστικός στο ακροατήριό του θα πρέπει να γνωρίζει πως λίγες προκείμενες είναι αληθινές. Ο Αριστοτέλης, επίσης, έδειξε ότι η πειθώ στη ρητορική έχει δύο όψεις τη λογική και την ψυχολογική. Η λογική που χρησιμοποιεί με τη διαλεκτική συλλογισμό που αποκαλεί ενθύμημα, έχει δυο άξονες, τις πιθανότητες και τις ενδείξεις. Αυτό που συμβαίνει συχνά αλλά δεν είναι σίγουρο ανήκει στο πιθανό. Οι ενδείξεις έχουν δυο πλευρές, άλλοτε κινούνται από το μερικό στο γενικό και άλλοτε από το γενικό στο μερικό. Ονομάζεται τεκμήριο, γιατί είναι πάντα υποχρεωτικά αποδεκτές. **(Αριστοτέλης, ό.π., 1355b).**

Ο Αριστοτέλης από την αρχή τονίζει τον συσχετισμό που πρέπει να έχει η ρητορική με τη διαλεκτική. Και ο ρητορικός συλλογισμός, όπως και ο διαλεκτικός, θα πρέπει να έχει χαρακτηριστικά νοητικά, και να σχετίζεται με επιχειρήματα και προτάσεις, που προέρχονται από το χώρο της δόξας, της γνώμης του ανθρώπου για τα πράγματα. Η ρητορική έχει ως βοηθό την λογική που είναι καθοδηγητική για την γνώση και κάνει τα επιχειρήματα της πιο πειστικά στο ακροατήριο. Κατά κύριο λόγο ο Αριστοτέλης συνδέει την ρητορική με τη διαλεκτική, γιατί βαδίζουν με βάση την λογική του νου και όχι την τύχη, και ακόμα περιέχονται σε όλες τις γνώσεις του ανθρώπου και όχι μόνο σε μια ειδική επιστήμη.

Η διαλεκτική δεν είναι γνώση, αλλά έχει σκοπό να κρίνει μέσα από συλλογισμούς. Ο Αριστοτέλης ανέφερε στους Σοφιστικούς Ελέγχους << αναζητούμε να βρούμε κάποια συλλογιστική

δύναμη έχοντας ως αφετηρία όσα υπάρχουν από τα ένδοξα. Αυτό είναι το έργο της διαλεκτικής και της πειραστικής>>.

Όταν οι ρήτορες χρησιμοποιούν στους συλλογισμούς και στην επιχειρηματολογία τους τη νοητική ικανότητα μπορούν να υπερασπιστούν τον εαυτό τους ή να κατηγορήσουν. Ο Αριστοτέλης στα Ηθικά Νικομάχεια αναφέρει πως η επινόηση για κάτι που δεν υπήρχε πριν, είναι βασικό χαρακτηριστικό της τέχνης << Κάθε τέχνη έχει να κάνει με τη γένεση ενός πράγματος, με την επινόηση των απαραίτητων γι' αυτό μέσων και την εξέταση του πώς μπορεί να έρθει στην ύπαρξη κάτι από αυτά που μπορούν να υπάρξουν ή να μην υπάρξουν και που η αρχή τους βρίσκεται στον κατασκευαστή και όχι στο παραγόμενο προϊόν, γιατί η τέχνη δεν έχει για αντικείμενο της πράγματα που υπάρχουν ή έρχονται στην ύπαρξη εξανάγκης, ούτε πράγματα που υπάρχουν ή έρχονται στην ύπαρξη με τον ορισμένο από τη φύση τρόπο. Αφού λοιπόν η κατασκευή και η πράξη είναι δύο διαφορετικά πράγματα, αναγκαστικά η τέχνη πρέπει να έχει σχέση με την κατασκευή, όχι με την πράξη>>. **(Αριστοτέλης, ό.π., 1355b : << εστὶ γὰρ μῦριον τι τῆς διαλεκτικῆς καὶ ὁμοία, καθάπερ καὶ ἀρχόμενοι εἶπομεν περὶ οὐδενός γὰρ ὠρισμένου οὐδέτερα αὐτῶν ἔστιν ἐπιστήμη πῶς ἔχει, ἀλλὰ δυνάμεις τινές του πορίσαι λόγους >>. Raphael, S.1974:153).**

Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΕΙΘΩ

Ο Αριστοτέλης επισημαίνει τρεις τρόπους που μπορεί ο ρητορικός λόγος να γίνει πειστικός. Και στην ψυχολογική πειθώ έγινε λόγος, για την πειστικότητα του λόγου μέσω της λογικής, έχει μέσα της ακόμα την ηθική διάσταση της πειθούς που συνδέεται άμεσα με το χαρακτήρα του ρήτορα. Συγκεκριμένα, οι τρεις τρόποι είναι: ο χαρακτήρας του ρήτορα, η συγκεκριμένη διάθεση που δημιουργεί στην ψυχή του ακροατή και τα αποδεικτικά ή φαινομενικά αποδεικτικά επιχειρήματα που περιέχει ο ίδιος. **(Αριστοτέλης, Ρητορική Α', 1354a).**

Ψύχη της ρητορικής αποτελεί ο χαρακτήρας του ρήτορα από τον οποίο εξαρτάται και η επίκληση των συναισθημάτων του ακροατή. Στο Περί Ψυχής ο Αριστοτέλης τόνισε ότι η ψύχη έχει δυο σημασίες, την γνώση ή την άσκηση της γνώσης. Τον χαρακτήρα του ρήτορα μπορούμε να τον καταλάβουμε από τα επιχειρήματα που χρησιμοποιεί, τον τρόπο με τον οποίο διατυπώνει τον λόγο του και την συλλογιστική πορεία που ακολουθεί. Η λογική του ρήτορα και ο χαρακτήρας που έχουν άμεση σχέση, όπως και η λογική και η ψυχολογική πειθώ.

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, μέσω του χαρακτήρα του ο ρήτορας θα πρέπει να γίνει πιστικός στο ακροατήριο του. Για τον λόγο αυτό, ο λόγος του θα πρέπει να φανεί αντάξιος του χαρακτήρα του. Στον χαρακτήρα του ρήτορα ανήκει και το ήθος, στο οποίο βασίζει την αξιοπιστία και ακόμα περισσότερο την πειστικότητά του.

(Αριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια Ζ', 1140a : << εἰσι δὲ τέχνη πασα περὶ γένεσιν καὶ το τεχνάζειν καὶ θεωρεῖν ὅπως ἂν γενηταὶ τι τῶν ἐνδεχομένων καὶ εἶναι καὶ μὴ εἶναι, καὶ ὧν ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ ποιουντι ἀλλὰ μὴ ἐν τῷ ποιουμένῳ οὐτε γὰρ τῶν ἐξ ἀνάγκης ὄντων ἡ γινομένων ἡ

τέχνη ἐστίν, οὐτε τῶν κατὰ φύσιν ἐν αὐτοῖς γὰρ ἔχουσι ταῦτα τὴν ἀρχὴν>>. (Μτφρ.Δ. Λυπουρλής. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2006): 150-151. Επίσης, βλ. ὅ.π. (Δ. Λυπουρλής, 2002): υποσημείωση 6, 357).

Ο Αριστοτέλης έδωσε έμφαση στην επίδραση της ψυχολογίας του ακροατή και την δυνατότητα του ρήτορα μέσω του λόγου του να εξωτερικεύσει τα συναισθήματά του κοινοί του, και αυτό γιατί αλλιώς θα πάρουν αποφάσεις όταν είναι ή χαρούμενοι ή λυπημένοι ή διακατέχονται από αγάπη ή μίσος.

Επομένως, γίνεται κατανοητό ότι σημαντικό σημείο στην επικοινωνία ανάμεσα στο ρήτορα και στο ακροατήριο, έχει ο συνδυασμός της ηθικής και της ψυχολογίας από τον ρήτορα. Ο Αριστοτέλης θεώρησε αλληλένδετη τη γνώση του να κάνει ο ρήτορας συλλογισμούς για να συγκροτεί επιχειρήματα με την ικανότητά του να μελετάει τους χαρακτήρες και τις αρετές του ακροατηρίου. **(Αριστοτέλης Ρητορική Α' , 1356a).**

Ο ρήτορας, μπορεί να ονομάζεται και καθοδηγητής. Ο καθοδηγητής ρήτορας είναι αυτός που μέσω του ήθους και του χαρακτήρα του θα εκφράσει τα συναισθήματα και τις ιδέες ενός συνόλου ακροατών, με σκοπό να τους πείσει, να κερδίσει την ψυχολογία τους απέναντι στον λόγο τους ή εάν είναι συμβουλευτικός ο λόγος τους να τους κατευθύνει στην προτροπή ή αποτροπή θέσεων και αποφάσεων. Επειδή, ο ρήτορας δεν απευθύνεται μόνο σε ένα άτομο, αλλά σε ένα σύνολο ατόμων, ο Αριστοτέλης είπε << η ρητορική είναι κάτι σαν παραφυάδα της διαλεκτικής και της ηθικής επιστήμης που είναι σωστό να τη λέμε πολιτική επιστήμη>>. Αυτός είναι ο σημαντικότερος λόγος που η ρητορική εμφανίζεται με την μάσκα της πολιτικής.

Έτσι, και η ρητορική όπως και άλλες τέχνες, είναι υποκείμενη στην πολιτική, με βάση όσα υποστηρίζει ο Αριστοτέλης. Αυτή του την άποψη την διατύπωσε στο πρώτο κεφάλαιο των Ηθικών Νικομαχείων, λέγοντας τα εξής : <<Όλοι, λέω, θα συμφωνήσουν ότι αποτελεί αντικείμενο της κυριότερης τέχνης/ επιστήμης, αυτής που είναι η πρώτη στην ιεραρχική σειρά των τεχνών/επιστημών. Αυτού του είδους τέχνη/επιστήμη φαίνεται πως είναι η πολιτική, αφού αυτή ορίζει ποιες τέχνες/ επιστήμες πρέπει να καλλιεργούνται σε μια πόλη, με ποιες πρέπει να ασχολείται ο κάθε επιμέρους πολίτης και ως ποιο βαθμό βλέπουμε επίσης ότι από τις διάφορες τέχνες/επιστήμες, αυτές που συγκεντρώνουν επάνω τους την πιο μεγάλη εκτίμηση του κόσμου, είναι υπο-κείμενες σ' αυτήν, π.χ. η στρατηγική, η οικιακή διαχείριση, η ρητορική>>. **(Αριστοτέλης, Ρητορική Β', 1377b:<< αναγκη μη μόνον προς τον λόγον οραν, όπως αποδεικτικός εσται και πιστός, αλλά και αυτόν ποιον τινα και τον κριτήν κατασκευάζει>>. (Μτφρ. Δ Λυπουρλής. Θεσσαλονίκη : Ζήτρος, 2002): 20-21. Πβ. Leighton, st. R. 1996: 210-211.)**

Ο πολιτικός είναι αυτός που ξέρει το καλό της πόλης του και πως μπορεί να μεταδώσει την σοφία σε αυτή. Ο Αριστοτέλης όρισε τρεις ιδιότητες που κάνουν την πρακτική σοφία του ρήτορα πειστική. Αυτές οι ιδιότητες είναι : η φρόνηση, η αρετή και η καλή διάθεση. Είναι πολύ σημαντικό ο ρήτορας να μην διακατέχεται μόνο από την μια ιδιότητα, αλλά και από τις τρεις, αν θέλει να

αποκτήσει την εμπιστοσύνη των ακροατών του.

(Αριστοτέλης, ηθικά Νικομάχεια Α', 1094a-1094b.(Μτφρ. Δ. Λυπουρλής. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος,2006):124-125. Πβ. Reeve, C.D.C. 1996:191).

Στο πρώτο βιβλίο της Ρητορικής ο Αριστοτέλης κάνει πιο συγκεκριμένη αναφορά στις αρετές που πρέπει να έχουν οι ρήτορες για να είναι φρόνιμοι, ηθικά αξιόλογοι, καλοί, ηθικά έντιμοι και πειστικοί πολιτικοί. Οι αρετές είναι οι εξής : η δικαιοσύνη, η ανδρεία, η εγκράτεια, η μεγαλοπρέπεια, η μεγαλοψυχία, η ελευθεριότητα, η πραότητα, η φρόνηση και η σοφία. Η δικαιοσύνη, με την οποία ο ρήτορας φροντίζει για τα νόμιμα αγαθά του πολίτη, έχει ως αντίθετο την αδικία. Η ανδρεία, είναι η αρετή του ρήτορα να παίρνει καλές αποφάσεις για τους πολίτες του όταν η πόλη κινδυνεύει, αντίθετο της είναι η δειλία. Η εγκράτεια, είναι η αποφυγή του ρήτορα από τις σωματικές ηδονές, ο Αριστοτέλης την ονομάζει κι ως <<σωφροσύνη>>, αντίθετο της είναι η ακολασία. Στην ελευθεριότητα, ο ρήτορας κάνει καλές πράξεις με χρήματα, αντίθετο του είναι η ανελευθερία. Η μεγαλοψυχία, στην οποία ο ρήτορας έχει την ικανότητα να κάνει ευεργεσίες, αντίθετο της είναι η μικροψυχία. Η μεγαλοπρέπεια, αναδεικνύει τη γενναιοδωρία του ρήτορα να κάνει δαπάνες που αναδεικνύουν το μεγαλείο του, αντίθετο της είναι η μικροπρέπεια. Η φρόνηση, είναι η σημαντικότερη διανοητική αρετή που πρέπει να έχει ο ρήτορας, γιατί με την φρόνηση μπορεί να συλλογίζεται τα καλά και τα άσχημα. Ακόμα, η φρόνηση εκπροσωπεί την πρακτική σοφία του ρήτορα. Ο ρήτορας με την διαδικασία της φρόνησης, χρησιμοποιεί και την ευβουλία.

Αυτή τον βοήθα να σκέφτεται καλά, να έχει καλή αντίληψη των πραγμάτων και να πετυχαίνει την ευδαιμονία στην πόλη του. Πρέπει να τονίσουμε, ότι η φρόνηση αποτελεί το ανώτερο αγαθό και για τους πολιτικούς άνδρες. **(Αριστοτέλης, ρητορική Α', 1366b (Μτφρ. Δ. Λυπουρλής. Θεσσαλονίκη : Ζήτρος, 2002) : 244-245).**

Ο Αριστοτέλης προσπάθησε συστηματοποιήσει την πειστικότητα του ρήτορα μέσα από το διφυή συνδυασμό της λογικής, της ψυχολογικής πειθούς στην οποία υπάρχει και η ηθική. Στην λογική πειθώ τα τεχνικά μέσα είναι τα λεκτικά σχήματα- εκφράσεις-υφολογικά. Όπως έχουμε πει και πιο πάνω, η λογική πειθώ είναι απόλυτα συνδεδεμένη με την ψυχολογική πειθώ στην οποία ανήκει η ηθική διάσταση, που προκύπτει από τον λόγο, τον χαρακτήρα και το ήθος του ρήτορα, με αποτέλεσμα να δημιουργεί στο ακροατήριο πάθη.

Με βάση τα όσα έχει αναφέρει ο Αριστοτέλης δεν υπάρχει σαφή εικόνα αν προηγείται η λογική ή η ψυχολογική πειθώ. Αυτό που καταλαβαίνουμε από τα λογία του, είναι πως ένας ρήτορας δεν μπορεί να γίνει πειστικός αν χρησιμοποιεί το ένα από τα δύο. Δημιουργώντας μια σχέση ανάμεσα στο λόγο, στο ήθος και στα πάθη του ακροατηρίου που έχουν ως αφετηρία τους τη φιλοσοφία.

Όλοι γνωρίζουμε ότι η γλώσσα είναι όργανο επικοινωνίας, που υπήρχε εξαρχής στον άνθρωπο , καθώς χρησιμοποιούσε ήχους και σύμβολα και πιο μετά το ακουστικό-φωνητικό σύστημα. Η ορθή χρήση της γλώσσας για να έχει ένα υψηλό επίπεδο επικοινωνίας, θα πρέπει να διακατέχεται από συνέχεια άσκηση και μάθηση. **(Αναφορικά με την αρετή της ανδρείας και τη διακινδύνευση της ατομικής υπόστασης, βλ. Πέτσιος, Κ.Θ. 1993:210-224).**
(Αριστοτέλης, Ρητορική Α', 1366b).

Άτεχνες Πίστεις

Μπορεί λίγο πολύ οι άτεχνες αποδείξεις να αποτελούν τμήμα όλων των ρητορικών λόγων, μεγαλύτερη σχέση έχουν όμως με τους δικανικούς λόγους, πιο συγκεκριμένα με τους νόμους, τους μάρτυρες, τις συμβάσεις, τις ομολογίες που αποσπώνται με βασανιστήρια και τους όρκους.

Ο ρήτορας, λοιπόν, οφείλει να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί το νόμο, όμως ο γραπτός νόμος κάποιες φορές μπορεί να είναι αντίθετος προς τη συγκεκριμένη πράξη, γι' αυτό πρέπει να χρησιμοποιεί το γενικό νόμο και την δικαιότερη εκδοχή του. Και αυτό γιατί οι νόμοι της φύσης, δηλαδή, οι γενικοί νόμοι δεν αλλάζουν πότε, σε αντίθεση με τους γραπτούς. Ακόμα, γνωρίζουμε πως κάποιος είναι καλύτερος άνθρωπος όταν ακολουθεί τους άγραφους παρά τους γραπτούς νόμους. Πρέπει να εξετάζει αν ένας νόμος έχει διφορούμενο νόημα, πια θέση θα πάρει. Τέλος, ο ρήτορας δεν πρέπει να θέλει να είναι σοφότερος από τους νόμους, γιατί αυτό απαγορεύεται στους νόμους που έχουν το σεβασμό και την εκτίμηση όλων. Αν ο ρήτορας τα γνωρίζει όλα αυτά, είναι σε θέση να χρησιμοποιεί τους νόμους. **(Αριστοτέλης. Τέχνη ρητορική, 1.2.8)**

Οι μάρτυρες μπορεί να είναι παλαιοί ή συγκαρινοί, που μπορεί να συμμετέχουν ή απλά να παρακολουθούν. Οι παλαιοί μάρτυρες είναι οι ποιητές και άλλα γνωστά πρόσωπα, όπως ήταν ο Όμηρος και ο Σόλωνας. Ο ρήτορας όταν θέλει να μιλήσει για κάτι το οποίο είχε γίνει στο παρελθόν χρησιμοποιεί τους παλαιούς μάρτυρες, ενώ για μελλοντικά πράγματα τους χρησμούς. Οι

συγκαρινοί μάρτυρες δεν μπορούν να πουν αν είναι δίκαιη ή άδικη η πράξη, αλλά μόνο αν έγινε ή δεν έγινε. Πολύ αξιόπιστοι είναι οι παλαιοί μάρτυρες και αυτοί που δεν έχουν σχέση με την υπόθεση.

Αν οι συμβάσεις είναι υπέρ του ομιλούντος, τότε πρέπει να τις παρουσιάσει ως αξιόπιστες και έγκυρες, αν είναι υπέρ του να κάνει το αντίθετο. Η ποιότητα των ανθρώπων ή αυτοί που ανέλαβαν τη φύλαξη των συμβάσεων, κάνουν τις συμβάσεις πιο αξιόπιστες.

Επιπλέον, αξιόπιστες μαρτυρίες είναι και οι ομολογίες που γίνονται με βασανιστήρια, και αυτό χρησιμοποιείται εξαναγκασμός. Αν είναι υπέρ σε αυτόν που μιλάει, πρέπει να λέει ότι είναι το μόνο αληθινό αποδεικτικό και υποστηρικτικό υλικό. Αν όμως είναι υπέρ του αντίδικου, μπορεί να καταρρίψει το κύρος του λέγοντας πως όταν οι άνθρωποι εξαναγκάζονται, δε λένε λιγότερα ψέματα από ότι αλήθειες. Ακόμα, ο ρήτορας πρέπει να αναφέρει πράγματα-παραδείγματα από το παρελθόν, γνωστά στους δικαστές.

Όσο αφορά τους όρκους, αν κάποιος δεν επάγει όρκο στον αντίδικό του, μπορεί να πει ότι έχει περισσότερη εμπιστοσύνη στους δικαστές. Αν δεν δέχεται τον όρκο του αντίδικου, μπορεί να πει ότι ο λόγος είναι αρετή. Αν όμως τον αποδεχτεί, μπορεί να λέει ότι έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό του, όχι όμως στον αντίδικό του.

Ο ρήτορας, δηλαδή, έχει την δυνατότητα να χειριστεί τις άτεχνες αποδείξεις με τρόπο που να τον συμφέρει, με την βοήθεια των πηγών από τις οποίες πρέπει να τηρούνται τα επιχειρήματα για τις

προτροπές και τις αποτροπές, τις κατηγορίες και τις απολογίες.
(Αριστοτέλης . Τέχνη ρητορική, 1.2. 14-17. Μαλαίνου, Επ. ο.π.)

Πάθη

Στόχος του ρήτορα, λοιπόν, δεν είναι μόνο να πείσει το ακροατήριό του, αλλά να το φέρει σε μια συγκεκριμένη ψυχική κατάσταση. Η φρόνηση, η αρετή και η καλή διάθεση, αποτελούν τα στοιχεία αυτά με τα οποία ο ρήτορας γίνεται πιο πειστικός. Τα πάθη είναι αυτά που δημιουργούν την καλή διάθεση. Ο ρήτορας για να μπορεί να προκαλέσει κάποιο πάθος στην ψυχή των ακροατών του, πρέπει να γνωρίζει : την γενικότερη κατάσταση των ανθρώπων που διακατέχονται από το πάθος, εναντίον ποιων ανθρώπων εκδηλώνουν ένα πάθος και για ποιους λόγους νιώθουν κάποιο πάθος.

Η οργή είναι ένα συναίσθημα που το δείχνουμε φανερά, και μας το δημιούργησε κάποιος που μας μίλησε απαξιωτικά, που μας περιφρόνησε, που μας πρόσβαλε. Επίσης, νιώθουμε οργή όταν κάποιος μας έχει στεναχωρήσει ή όταν μας γίνονται πράγματα διαφορετικά από αυτά που θέλουμε ή με όσα μας περιγελούν ή μας χλευάζουν ή με όσα μας προσξενούν βλάβες. Ακόμα, μπορεί να νιώσουν οργή με φίλους τους που ενώ ήταν δίπλα τους σταματήσαν να είναι πια. Θυμώνουν με αυτούς που είναι

χαρούμενοι με τις δίκες τους ατυχίες, γιατί αυτό σημαίνει έχθρα ή αδιαφορία. Τέλος, θυμώνουν με όσους περιφρονούν και θέλουν το κακό των γονέων, των παιδιών, των γυναικών και των υπηκόων τους.

Γνωρίζοντας όλα αυτά ο ρήτορας, πρέπει να κάνει τους ακροατές του να είναι οργισμένοι και να τους δημιουργεί την εντύπωση πως για αυτό φταίνε οι αντίπαλοι του.

Από την άλλη έχουμε τους πράους ανθρώπους. Πράοι είναι οι άνθρωποι που συμπεριφέρονται έτσι σε όσους φοβούνται, σε όσους τους πρόσφεραν περισσότερα από όσα οι ίδιοι είχαν προσφέρει παλιότερα, για όσους νιώθουν μετανιωμένοι προς το πρόσωπο τους. Ακόμα, πράοι είναι οι χαρούμενοι άνθρωποι σε στιγμές όπως πχ στο παιχνίδι, στην διασκέδαση, στην ικανοποίησή.
(Δ. Λυπούρης, 2002, Αριστοτέλης, Ρητορική Βιβλίο Πρώτο. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος).

Φίλος καλός είναι αυτός που θέλει το κάλο του φίλου του όχι για το προσωπικό του όφελος, αλλά του φίλου του. Θα στεναχωρηθεί αν ο φίλος του πάθει κάτι κακό και θα χαρεί με την χαρά του. Επίσης, οι φίλοι θέλουν τα ίδια πράγματα και θέλουν για τον άλλο ότι θέλουν και για τους ίδιους. Κάνουν φίλους αυτούς που δεν θέλουν των κακώ των άλλων και είναι καλή άνθρωποι, όσους δεν μνησικακούν και δεν έχουν παράπονα, όσους δεν κακολογούν, όσους τους μοιάζουν και έχουν τις ίδιες ασχολίες, όσους είναι πρόθυμοι να τους βοηθήσουν και να είναι διπλά τους σε κάθε

στιγμή.

Η φιλία, μπορεί να είναι μεταξύ των συντρόφων, των μελών της οικογένειας, των συγγενών και παρόμοια.

Η έχθρα και το μίσος είναι αντίθετα της αγάπης και της φιλίας και δημιουργούνται από την οργή και την διαβολή. Ο φόβος και η λύπη, μας δημιουργούνται όταν νιώθουμε πως θα γίνει κάτι κακό γρήγορα. Ο φόβος προκαλείται, επίσης, και από την έχθρα και την οργή, γιατί μπορούν να δημιουργήσουν κάτι κακό. Φόβο μπορούν να προκαλέσουν αυτοί που αδικούν, αυτοί που διεκδικούν το ίδιο πράγμα μεταξύ τους, να φοβούνται αυτούς που έχουν αδικήσει ή είναι εχθροί ή αντίπαλοι. **(Μαλαίνου, Επ. ο.π Ηλιού, Η. ο.π).**

Φοβούνται, λοιπόν, αυτοί που πιστεύουν ότι θα πάθουν κάποιο κακό είτε από ένα πρόσωπο, είτε από ένα συγκεκριμένο πράγμα και σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή.

Ο ρήτορας, επομένως, αν δει ότι το ακροατήριο του αισθανθεί φόβο, να τους εξηγήσει πως κάθε στιγμή μπορεί να πάθουν κάτι κακό, ακόμα και από άτομα που δεν το περίμεναν τότε. Έτσι, θα τους δημιουργήσει το αίσθημα του θάρρους για να μην φοβούνται. Θάρρος, είναι η ελπίδα για πράγματα που μπορούν να μας σώσουν. Θάρρος νιώθουμε όταν δεν έχουμε κάνει κάτι κακό, όταν πετυχαίνουμε τον στόχο μας, όταν έχουμε χρήματα, πολλούς και ισχυρούς φίλους, όταν ξεφύγουμε έναν κίνδυνο, όταν έχουμε σωματική δύναμη και τέλος, όσοι έχουν καλές σχέσεις με τους θεούς.

Ντροπή είναι η λύπη που σχετίζεται με τα κακά που κάνουν τους ανθρώπους να χάσουν την υπόληψή τους. Ντροπή προκαλούν οι πράξεις που έχουν την αρχή τους σε κάποια κακία. Για παράδειγμα να πετάξει κανείς την ασπίδα του που οφείλεται σε δειλία, να καταχραστεί κάτι που του εμπιστεύτηκαν που οφείλεται σε αδικία. Επίσης, το να έχει σεξουαλικές σχέσεις με άτομα που δεν πρέπει, σε τόπο που δεν πρέπει και σε χρόνο που δεν πρέπει, γιατί αυτό είναι ακολασία. Ντροπή δημιουργεί η αποχή από τα ωραία πράγματα. Για παράδειγμα μόρφωση, στα οποία μετέχουν πρόθυμα όλοι οι όμοιοι του. Ντροπιαστικές είναι, επίσης, οι θεληματικές ή αθέλητες ακόλαστες πράξεις και οι πράξεις που γίνονται κάτω από την άσκηση βίας.

(Πτυχειακή Ιωάννα Γουνιώτη).

Η αριστοτελική θεώρηση των παθών της ψυχής

Ο Αριστοτέλης δεν ορίζει αυστηρά τα πάθη, επιχειρεί περιγραφικούς ορισμούς, αλλά και διεξοδικότερες αναλύσεις στα ηθικά του έργα, στην Ρητορική και στο Περί Ψυχής. Και αυτό γιατί η προοπτική κάθε πραγματείας διαφέρει, τα κοινά τους επιστημονικά αντικείμενα (εδώ έχουμε τα πάθη της ψυχής) δεν μένουν αμετάβλητα αλλά τροποποιούνται ανάλογα.

Στα Ηθικά Νικομάχεια , βάσει της διάκρισης δύο τρόπων ύπαρξης (δυνάμει και ενεργεία), τα πάθη θεωρούνται είτε ως ποιότητες, είτε ως κινήσεις της ψυχής. Τα πάθη- ποιότητες είναι δυνατότητες της ψυχής κείμενες σε ένα υπαρκτικό πεδίο πέρα και πριν από συγκεκριμένο χώρο-χρόνο. Όλοι οι άνθρωποι έχουν από την φύση τους τη δυνατότητα να εκδηλώσουν πάθη όπως η επιθυμία, η οργή, ο φόβος, ο φθόνος, η φιλία, το μίσος, ο πόθος, ο ζήλος, το έλεος.

Τα πάθη είναι μια αδήριτη πραγματικότητα(είμαστε άνθρωποι, και θα θυμώσουμε και θα μισήσουμε και θα χαρούμε και θα ενδιαφερθούμε για τον διπλανό μας) . Γι' αυτό είναι ηθικώς ουδέτερα. Στα πάθη ως βιολογικές μας δυνατότητες δεν χρησιμοποιούμε επίθετα , για τον ίδιο λόγο που δεν χαρακτηρίζουμε καλή ή κακή την απλή δυνατότητα να φάμε, να κινηθούμε ή να μιλήσουμε. Στα πάθη, λοιπόν, ως συγκεκριμένες ενέργειες των ατόμων δεν αποδίδουμε εξαρχής ηθικούς προσδιορισμούς, γιατί έχουν ένα παροδικό χαρακτήρα, και δεν προσδιορίζουν μονιμότερα το ήθος του φορέα τους με τον τρόπο που το κάνουν κατεξοχήν όροι της ηθικής, όπως η αρετή και η κακία.(**Ηθικά Νικομάχεια, 110b 21-23**).

Οι συνθήκες, όμως, μέσα στις οποίες ένα πάθος εγείρεται στην ψυχή του ανθρώπου και εκδηλώνεται στις ενέργειές του, ο χρόνος, οι καταστάσεις, οι άνθρωποι προς τους οποίους αυτό στρέφεται, οι αιτίες, όλα αυτά δίνουν στο συγκεκριμένο πάθος ηθικό βάρος και ποιόν. Αν μάλιστα το πάθος εκδηλώνεται επαναλαμβανόμενα με σταθερή ένταση, αν το πρόσωπο πάσχει κάθε φορά με την ίδια υπερβολική, ελλείπουσα ή μετρημένη ένταση, τότε αποκτούν ηθική βαρύτητα και οι ενέργειες που ταυτίζονται με το πάθος αυτό. Τα επίθετα αυτά της ηθικής δεν είναι ιδιώματα, , αλλά μονιμότερους προσδιορισμούς ήθους του προσώπου που τα εκδηλώνει. (**Ηθικά Νικομάχεια, 1114b 4κ.ε.**).

Ο Αριστοτέλης εξηγεί πως πως με τα πάθη διαμορφώνονται οι ηθικές στάσεις ζωής π.χ οι έξεις των προσώπων, οι αρετές και οι κακίες. Τα πάθη αυτά δημιουργούν και αλλοιώσεις στα άτομα , και αυτό γιατί οι άνθρωποι που τα εκδηλώνουν, πάσχουν, διότι όποτε εγείρεται στην ψυχή τους ένα πάθος, υφίσταται την ίδια του την κίνηση ως πάθηση. Οι έξεις, ως κατεχόμενο τρόπο εκδήλωσης των παθών, σχηματίζονται με την επανάληψη ομοίων ενεργειών και συνδέονται είτε με τη σταθερότητα στο βαθμό έντασης είτε με τον τρόπο εκδήλωσης των παθών.(**Φυσικά, 202a 36-b 5:... η διδαξίς και η μάθησις το αυτό και η ποιήσις και η παθησίς... Περί ψυχής, 426a 9-10**).

Από τη μία , τα πάθη και οι έξεις διακρίνονται. Πρώτον, διότι οι έξεις είναι παγιωμένα χαρακτηριστικά του προσώπου και δεδομένα κίνητρα των ενεργειών του, ενώ τα πρώτα έχουν καταρχήν παροδικό χαρακτήρα. Δεύτερον, διότι ούτε δεχόμαστε επαίνους για τα πάθη της φύσης, αφού η εκδήλωση τους επέρχεται περίπου αυτόματα, απροαίρετα, για τις αρετές και τις κακίες μας δεχόμαστε ή δε δεχόμαστε έπαινο , αφού αυτές συνδέονται με την προαίρεση, τη συνειδητή και ελεύθερη επιδίωξη του εφικτού όσον αφορά το καλό και το κακό.

Από την άλλη, τα πάθη και οι έξεις διαπλέκονται και αλληλοτροφοδοτούνται. Τα πρώτα με την επανάληψη τους μεταβάλλονται σε έξεις, και αυτές με τη σειρά τους αποτελούν κίνητρα συγκεκριμένων βιωμάτων, παθών καλών ή κακών. **(Τα πάθη ως συγκεκριμένες ενέργειες προσώπων ήδη ηθικώς μορφοποιημένων, μπορεί να χαρακτηρίζονται χρηστά ή φαύλα. Ο ζήλος και ο φθόνος χαρακτηρίζονται πάθη επειική έλεος και η νεμεσίς μαρτυρούν ήθος χρηστόν).**

Η αριστοτελική ηθική δεν καταδικάζει τα πάθη, διότι έχει σαφέστατη την οντολογική και ανθρωπολογική της θεμελίωση π.χ. η αρετή, ο σωστός δηλαδή τρόπος διαχείρισης των παθών, αποσκοπεί στην πραγμάτωση και διάσωση της ανθρώπινης φύσης. Η φύση δεν είναι μια στατική πραγματικότητα, είναι η οδός που οδηγεί στην ολοκλήρωση της μορφής του κάθε είδους. Και η ανθρώπινη φύση, καθώς είναι φύση πολιτική, ολοκληρώνεται και διασώζεται μέσα στην κοινότητα. Ο άνθρωπος βρίσκει τον εαυτό του στην οργανωμένη κοινωνική συμβίωση. Άρα, το κακό και το καλό δεν ενεδρεύουν στη δεδομένη φύση, αλλά είναι προσωπικές επιλογές στην οδό προς την κοινωνικότητα. Η ηθική διαφοροποίηση ως απόρροια μιας στάσης ζωής, θεμελιώνεται στην ελευθερία και όχι στην ανάγκη. Αποκτούμε τις αρετές ολοκληρώνοντας διαρκώς τη φύση μας, εφόσον ελεύθεροι ζούμε αρμονικά με τους συμπολίτες μας. **(Φυσικά, 193b 12-13).**

Οι αρετές προϋποθέτουν ότι με συνέπεια ασκούμεστε σ' αυτές, επιδιώκοντας ανά περίπτωση τη μεσότητα. Εφόσον, κατά την έμπρακτη εκδήλωση των παθών μας προσφέρονται οι επιλογές του μέτρου και των ακροτήτων, η αρετή ταυτίζεται με τη μεσότητα, ενώ η κακία με την υπερβολή και την έλλειψη. Αλλά το μέτρο στις πολύτροπες εκφάνσεις του βίου δεν απέχει από τα άκρα, του πεδίου των παθών και πράξεων. Άρα η αρετή δεν είναι μια άχρωμη, άγευστη και χλιαρή επιλογή. Η δια βίου εύρεση του προσωπικού μέτρου είναι μία ακραία, θαυμαστή στάση ζωής.

Η αρετή- μεσότητα δεν ορίζεται απολύτως αντικειμενικά ούτε απολύτως υποκειμενικά. Ορίζεται ως επιλογή του προσώπου αντίστοιχη προς τις ιδιαίτερες ανάγκες του και την περίσταση , και με κριτήρια διασταυρούμενα αφενός τον ορθό λόγο, αφετέρου το ηθικό πρότυπο του φρόνιμου πολίτη.

Κατακλείδα των προσπαθειών του φιλοσόφου να ορίσει τα πάθη είναι η ουσιαστική σύνδεση τους με την ηδονή ή την λύπη. Η επιδίωξη της ηδονής και η αποτροπή της λύπης λειτουργούν ως τελικά αίτια, στα οποία οφείλεται και η έγερση των παθών και αυτή η ύπαρξη τους.

Στη Ρητορική, ο Αριστοτέλης δείχνει ότι τα πάθη προϋποθέτουν τη διυποκειμενική σχέση, ιδιότητα που τα διαφοροποιεί από συναισθήματα που απλώς καλύπτουν ένα μέρος της ψυχής. Εξάλλου, τα πάθη συνίστανται και από λογικά στοιχεία 1) προϋποθέτουν κάποια μορφή πρόσληψης της πραγματικότητας, 2) εμμένουν στο φαίνεσθαι, στην πρώτη εντύπωση, και την αποτιμούν αυτομάτως ως θετική ή αρνητική για το φορέα τους, 3.1) συστήνονται ως γνώμη για τους άλλους αλλά και ως ορθή ή εσφαλμένη αυτογνωσία, 3.2) συμπεριλαμβάνουν αξιολογικές κρίσεις, 4) στην τάση τους να μετατραπούν σε πράξεις προϋποθέτουν συνειδητές επιλογές. **(Ρητορική, 1378a 30-1388b 30. βλ και Fr. Solmsen, Aristotle and Cicero on the Orator's playing upon the feelings, classical Philology 33, 1938 σελ 393 κ.ε)**.

Απ' όλα αυτά καταλαβαίνουμε ότι τα πάθη δεν είναι τυφλές ορμές. Ο φορέας τους έχει ήδη προσλάβει με τον τρόπο του την πραγματικότητα και έχει προβεί σε κρίσεις γι' αυτήν, βασίζεται στην εικόνα που έχει σχηματίσει για τον εαυτό του, επιλέγει τους στόχους του. Γι' αυτό και τα πάθη του επιδέχονται κριτική ως εύλογα ή αδικαιολόγητα. Αλλά η ιδιάζουσα λειτουργία τους είναι να ζημιώνουν τη χρήση του ορθού λόγου, μια και τον υποκαθιστούν στην ερμηνεία της πραγματικότητας και τον προλαβαίνουν ως κίνητρα πράξεων. Στην περίπτωση τους η θέαση της αλήθειας δεν είναι ούτε πάντα εφικτή ούτε σε κάθε περίπτωση σφαιρική. Και αυτό, αφενός επειδή εγκαθιδρύονται στο φαίνεσθαι, αφετέρου επειδή σπλίζονται από τη δομική τους συνάρτηση προς την ηδονή ή τη λύπη. **(Ηθικά Νικομάχεια 1134a 13-14 και 115a 20-22)**.

Στο Περί Ψυχής τονίζεται ότι τα πάθη αγκαλιάζουν και συμπαρασύρουν τον όλο άνθρωπο ως ψυχοσωματική ενότητα. Τα πάθη λόγοι ενυλοί είσιν **(Περί ψυχής , 403a 24-25)**. Το επίθετο ένυλοι αναφέρεται στη σχέση τους με το σώμα, ενώ το ουσιαστικό λόγοι στην σχέση τους με την ψυχή. Η υλική διάσταση συνίσταται σε μία σύνθεση ενός αναγκαστικού και ενός τελικού αιτίου: το πρώτο δηλώνει ποιος εξωτερικός παράγοντας προκάλεσε το πάθος, ενώ το δεύτερο ποιο στόχο αυτό επιδιώκει. Η οργή για παράδειγμα είναι ζέση του περικαρδίου αίματος, αλλά και το αποτέλεσμα προσβολής του υποκειμένου της και η αντεκδικητική του επιθυμία να λυπήσει αυτόν

που άσκησε την προβολή. **(Βασίλειος Μπετσάκος, Τα πάθη της φύσης και του προσώπου στον Αριστοτέλη)**.

Χαρακτήρες

Οι ρήτορες για να γίνουν πιο πειστικοί προσδίδουν με τον λόγο στον εαυτό τους ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Οι νέοι έχουν έντονες επιθυμίες τις οποίες αλλάζουν εύκολα. Για παράδειγμα, προτιμούν το ωραίο, παρά το συμφέρον. Τους αρέσουν τα γέλια, οι χάρες, είναι μεγαλόψυχοι. Ωστόσο, οι ηλικιωμένοι έχουν τα αντίθετα χαρακτηριστικά των νέων, γιατί έχουν σφάλει, έχουν απατηθεί, είναι μικρόψυχοι, είναι δειλοί, ζουν με την μνήμη παρά με την ελπίδα. Οι άνθρωποι της ώριμης ηλικίας δεν είναι υπερβολικά θαρραλέοι. Οι άνθρωποι ευγενικής καταγωγής επιδιώκουν περισσότερο τις τιμές. Οι πλούσιοι είναι αναιδείς και υπερόπτες. Οι ισχυροί άνθρωποι αγαπούν πολύ τις τιμές και είναι δραστήριοι.

Η διάταξη των μερών του ρητορικού λόγου

<<Πρέπει κάθε λόγος να έχει τη σύσταση ζωντανού οργανισμού απαρτίζοντας ένα δικό του σώμα, ώστε να μην είναι ακέφαλος, ούτε χωρίς πόδια, αλλά να έχει κορμό και άκρα, σχεδιασμένα να ταιριάζουν μεταξύ τους και με το σύνολο>>

Πλάτ. Φαίδρος 264 c

Για τους αρχαίους, ο λόγος ήταν έναν οργανισμό που έχει μέλη (αρχή, μέση και τέλος) αρμονικά συνδεδεμένα μεταξύ τους. Η αντίληψη αυτή ισχύει και για τον ρητορικό λόγο. Τα κύρια μέρη, στα οποία ο ρήτορας ταξινομεί το απαραίτητο υλικό για τη συγκρότηση του κειμένου, είναι το **προοίμιον**, η **διήγησις**, η **πίστις**(απόδειξη) και ο **επίλογος**.

A. Το προοίμιον είναι η αρχή του ρητορικού λόγου. Ο ρήτορας κάνει λόγο για το θέμα του μέσα στο ακροατήριο και προσπαθεί να εξασφαλίσει την εύνοια και την προσοχή του. Σχεδόν πότε ένας ρητορικός λόγος δεν αρχίζει χωρίς κάποιο είδος προοιμίου. Μετά το προοίμιο συνήθως ακολουθεί ή πρόθεσις, σύντομη δηλαδή έκθεση του θέματος.

B. Η διήγησις. Ο ρήτορας στο μέρος αυτό εκθέτει τα σχετικά με το θέμα γεγονότα τα οποία κρίνει ότι είναι άγνωστα στον ακροατή είτε ανεπαρκώς ή εσφαλμένως γνωστά. Είναι φανερό ότι η διήγησις στον ρητορικό λόγο δεν ακολουθεί τους κανόνες της ιστορικής αφήγησης. Προσπαθεί κατά την διάρκεια του λόγου του να μην χάσει την σαφήνεια και την πειστικότητά του. Θέλει επομένως να τονίσει τα ευνοϊκά στοιχεία, και μολονότι η σύντομία είναι προτέρημα, δεν παραλείπει να περιγράψει ασήμαντα περιστατικά, γιατί από αυτά ο ακροατής είναι πιθανόν να πεισθεί π.χ. για τη χρηστότητα του ήθους του ή την κακοήθεια του αντιπάλου.

Η διήγησις, ως ξεχωριστό τμήμα της αγορεύσεως, υπάρχει κυρίως και όχι πάντοτε στους δικανικούς λόγους, σπανίως δε στους συμβουλευτικούς. Βεβαίως σύντομες διηγήσεις παρεμβάλλονται στο σώμα όλων των λόγων παράλληλα με τις σχετικές αποδείξεις.

Γ. Πίστις – απόδειξη, αποτελεί το ουσιαστικότερο μέρος του ρητορικού λόγου, αφού ορίζεται ως << πειθούς δημιουργός>> ή ως τέχνη << του ίδειν τα υπάρχοντα πιθανά περί έκαστον>>. Οι αποδείξεις μπορεί να είναι άτεχνες ή έντεχνες. Στις άτεχνες αποδείξεις ανήκουν τα αντικειμενικά

πειστήρια που δεν οφείλονται στην τεχνική δεξιότητα του ρήτορα, για παράδειγμα είναι οι νόμοι, μαρτυρικές καταθέσεις, όρκοι και έγγραφα όπως συμβόλαια, διαθήκες κτλ. Στις έντεχνες αποδείξεις ανήκουν εκείνες που ο ίδιος ο ρήτορας επινοεί. Αυτές είναι: **Τα ενθυμήματα, τα παραδείγματα, οι γνώμες, τα ήθη, τα πάθη, ο επίλογος.**

1. **Τα ενθυμήματα**, βραχυλογικοί συνήθως συλλογισμοί οι οποίοι, αναλόγως, των προτάσεων, των δεδομένων δηλ. Στα οποία στηρίζονται, δίνουν συνήθως πιθανά, αλλά και ασφαλή κάποτε συμπεράσματα, αν βέβαια τα περιστατικά στα οποία αναφέρονται είναι πράγματι ακριβή. Διότι πολλές φορές ο συλλογισμός είναι μεν τυπικά ορθός, αλλά δεν αληθεύει το συμπέρασμα, αν ο ρήτορας αγνοεί ή αποκρύπτει την αλήθεια. Στο ενθύμημα π.χ ότι κάποιος έχει πυρετό και επομένως είναι άρρωστος, το συμπέρασμα είναι αναμφισβήτητο, αν όμως πράγματι αυτός έχει πυρετό.

Η βραχυλογία στην περίπτωση αυτή υπηρετεί την κομψότητα του λόγου, την οικονομία του χρόνου και δεν εκνευρίζει τον ακροατή, ο οποίος αισθάνεται ότι υποτιμούν τη νοημοσύνη του, όταν του αναλύουν τα αυτονόητα. Τέλος, στηρίζονται σε γενικά παραδεκτές απόψεις και τρόπους σκέψης που ονομάζονται <<**κοινοί τόποι**>> δηλαδή κοινόχρηστα επιχειρήματα.

2. **Τα παραδείγματα**. Τα παραδείγματα μπορεί να είναι είτε ιστορικά-πραγματικά, είτε πλαστά-παραβολές. Είναι, όμως, σίγουρα ενδείξεις. Η αξία τους ως αποδεικτική στηρίζεται στην ομοιότητα ή την αναλογία προς αυτό που ζητείται να αποδειχθεί. Με βάση την αντίληψη πως ότι συμβαίνει στον έναν μπορεί να συμβεί στον καθένα, δεν γίνεται να μην επηρεάσει τον απλοϊκό ακροατή.

3. **Οι γνώμες**. Είναι αποφθέγματα για ζητήματα γενικού χαρακτήρα και επομένως μπορεί να λεχθεί γι' αυτές ότι και για τα ενθυμήματα. Η αποδεικτική τους αξία εξαρτάται από τον βαθμό που αναγνωρίζονται γενικώς ως ορθές ή από το κύρος αυτού που τις έχει διατυπώσει.

4. **Τα ήθη**. Η πειστικότητα του ρήτορα εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από την εντύπωση που θα προξενήσει στο ακροατήριο ο ίδιος ως προσωπικότητα. Αν κατορθώσει να επιβάλει την εικόνα του ως έντιμου ανθρώπου και πολίτη, οι λόγοι του γίνονται πιο πειστικοί, αφού είναι λογικό οι άνθρωποι να εμπιστεύονται τους φρόνιμους και ενάρετους. Αντιθέτως θέλει να μειώσει ηθικά τον αντίπαλο και έτσι να εξουδετερώσει την πειστικότητα των επιχειρημάτων του. Συγχρόνως φροντίζει να γίνει συμπαθής επαινώντας, για παράδειγμα τους προγόνους, κολακεύοντας τους ίδιους τους ακροατές ή δικαιολογώντας τα λάθη και τις αδυναμίες τους. Και όταν ακόμη είναι υποχρεωμένος να ψέξει τη συμπεριφορά τους, σπεύδει να την αποδώσει στην κακή επίδραση ή την προδοτική δράση άλλων, των αντιπάλων του. Γενικά, αυτή η ηθοποιία είτε του ρήτορα, του αντιπάλου ή του ακροατή, ασκούσε μεγάλη επίδραση στο ακροατήριο και απαντάται σε όλα τα μέρη του ρητορικού λόγου.

5. **Τα πάθη**. Ακόμα σε όλη τη διάρκεια της ομιλίας ο ρήτορας, γνωρίζοντας ότι οι άνθρωποι αποφασίζουν περισσότερο συναισθηματικά παρά λογικά, προσπαθεί να διεγείρει στις ψυχές των ακροατών του τα πάθη που τον συμφέρουν ή να μεταγγίσει τα πάθη που κυριαρχούν στη δική του

ψυχή, δηλαδή Οργή, φιλία, μίσος, φόβος, οίκτο, ντροπή, φθόνο.

6. Επίλογος. Με τον επίλογο συνήθως, επιδιώκονται δύο κυρίως σκοποί, η ανάμνηση, που επιτυγχάνεται με μια συντομότητα ανακεφαλαίωση των βασικών θέσεων του λόγου και η παθοποιία που καταλήγει σε προτροπή ή αποτροπή. Όταν ο λόγος είναι πολύ σύντομος, ο επίλογος δεν είναι απαραίτητος.

(Εγκυκλοπαιδικός οδηγός- ιντερνέτ – ρητορεία και ρητορική στην αρχαιότητα, της Χρυσάνθης Τσίτσιου- Χελιδόνη).

Σχολές ρητορικής στην αρχαιότητα

Ο όρος << σχολή>> έχει διττή σημασία : Από την μια σημαίνει τόσο την οργανωμένη διδασκαλία της ρητορικής από ένα δάσκαλο βάσει συγκεκριμένου προγράμματος σε συγκεκριμένο και σταθερό χώρο που ανήκει, ελέγχεται και διοικείται από τον ίδιο, και από την άλλη τη διδασκαλία που ακολουθεί συγκεκριμένη μέθοδο και στηρίζεται σε συγκεκριμένες αρχές που της δίνουν ιδιαίτερο και ξεχωριστό χαρακτήρα.

Τα πρώτα χρόνια οι σχολές αυτές δεν ακολουθούσαν καμία από τις δύο πιο πάνω σημασίες, γιατί είχαν καθαρά ιδιωτικό χαρακτήρα. Ο Ισοκράτης ήταν μάλλον αυτός που ιδρύει σχολή ρητορικής, το 390 π.Χ. Η σχολή του ήταν και μπορεί να θεωρηθεί ως ένα από τα σημαντικότερα εκπαιδευτικά κέντρα της ελληνικής αρχαιότητας και λόγω της επιρροής που άσκησε στους μεταγενέστερους. Ο Ισοκράτης πιστεύει ότι προσφέρει στους μαθητές του συνολικότερη παιδεία, στην οποία κορυφαία θέση κατέχουν οι φιλοσοφικές σπουδές και η Ηθική.

Τέσσερα χρόνια μετά την σχολή του Ισοκράτη, το 386 π.Χ. ο Πλάτωνας θα ιδρύσει την Ακαδημία, ένας λόγος που λένε ότι έκανε την σχολή αυτή, ήταν για να απαντήσει δυναμικά στις θέσεις εκείνου, που πιθανόν να επέκρινε τη σωκρατική διδασκαλία για τη μικρή της πρακτική αξία και σημασία, ενώ διακρινόταν παράλληλα από έναν σκεπτικισμό σε ότι αφορά το θέμα της δυνατότητας κατάκτησης της απόλυτης γνώσης. Η κριτική αυτή οφείλεται στη θέση ότι οι δάσκαλοι της ρητορικής μέχρι την εποχή του δεν αποβλέπουν στην καλλιέργεια της ψυχής του ανθρώπου, ενώ αυτός θα πρέπει να είναι ο στόχος της ρητορικής, αν η τέχνη αυτή θέλει να γίνει αποδεκτή. Στην σχολή αυτή έκτος του ότι θα διδάξει και ο Αριστοτέλης θα ιδρύσει και την δική του σχολή εκεί, τον Περίπατο.

Μέσα στους ελληνιστικούς χρόνους στρέφει το ενδιαφέρον της προς τη ρητορική και η Στοά: στο πλαίσιο της Κλεάνθης από την Άσσο και ο Χρύσιππος από τους Σόλους πραγματεύονται ρητορικά θέματα.

Κατά την διάρκεια των ελληνοιστικών χρόνων γίνεται διαχωρισμός ανάμεσα στην διδασκαλία της ρητορικής από τη διδασκαλία της γραμματικής. Η πρώτη σημαίνει διδασκαλία του λόγου και η δεύτερη ανάγνωση και ερμηνεία των ποιητών.

Παρόλο που οι ασιατικές τάσεις δεν εκδηλώνονται ως σχολή με συγκεκριμένη έδρα, στην Πέργαμο της Μικράς Ασίας αναπτύσσεται μια αντι- ασιατική διδασκαλία κίολας από τον 2ο αι. π.Χ. Η πόλη διατηρεί καλές σχέσεις με την Αθήνα και την Ακαδημία και αργότερα με τους στωικούς φιλοσόφους, που επίσης έχουν σχέση με την πλατωνική Ακαδημία. Γι αυτό το λόγο είναι δυνατή η επιρροή των αττικιστικών τάσεων πολύ περισσότερο εδώ απ' ότι σε άλλες περιοχές.

Κατά την περίοδο του 2ου και 1ου αι π.χ στη Ρώμη εκτελούνται μαθήματα ρητορικής σε πλούσιους Ρωμαίους από Έλληνες οικοδιδασκάλους. Τα ελληνικά, ωστόσο είναι η συνήθης γλώσσα διδασκαλίας για τη ρητορική. Ο Λεύκιος Πλάτιος Γάλλος, ήταν ο πρώτος Ρωμαίος που ίδρυσε και διηύθυνε σχολή με αντικείμενο τη σύνταξη και εκφώνηση λόγου στα λατινικά. Παρόλα αυτά, με εντολή του Λεύκιου Λικίνιου κράσσου και του Δομίτιου Αηνόβαρβου, η σχολή αυτή δεν θα λειτουργήσει, γιατί η μέθοδός της ήταν αντίθετη προς τα ήθη και τα έθιμα του ρωμαϊκού λαού. Ωστόσο, όλα δείχνουν ότι οι λόγοι αυτοί ήταν πολιτικοί.

Πιο συγκεκριμένα, η ρητορική εκπαίδευση έπρεπε να περιοριστεί στις ρωμαϊκές οικογένειες που είχαν τη δυνατότητα να χρηματοδοτήσουν για τα παιδιά τους την πολύχρονη εκμάθηση των Ελληνικών, αφού το διάταγμα ουσιαστικά θεωρούσε αντίθετη προς τις ρωμαϊκές αρχές τη διδασκαλία της ρητορικής στα λατινικά.

Την ίδια περίοδο, στις αρχές του 1ου αι. π.Χ., ο Απολλώνιος από τα Αλάβανδα ή αλλιώς ο Απολλώνιος Μόλων, ιδρύει στη Ρόδο την δίκη του σχολή που ήταν πολύ κοντά στις ασιατικές τάσεις. Μαθητής του Μόλωνα ήταν και ο Ιούλιος Καίσαρας, στους οποίους δίδαξε πώς να αυτοπειθαρχεί και να συγκρατεί τη νεανική του ορμή.

Τον 1ο αι. π.χ ο Απολλόδωρος από την Πέργαμο ζει και δρα στη Ρώμη και ως δάσκαλος του Αυγούστου. Θεωρείται ο εισηγητής του αττικιστικού κλασικισμού. Υπήρξε ο ιδρυτής μιας ιδιαίτερα πλούσιας σε επιρροές σχολής ρητόρων, των λεγόμενων Απολλοδωριανών, ο αντίπαλος στην οποία ήταν η σχολή του Θεόδωρου από τα Γάδαρα της Συρίας. Η αντιπαλότητά τους πρώτος εκπορευόταν από τις διαφορετικές τους απόψεις για τη ρητορική, για παράδειγμα κατά τον Απολλόδωρο πρόκειται για επιστήμη, κατά τον Θεόδωρο για τέχνη. Εκπροσωπούσαν άλλωστε την αντίθεση μεταξύ αναλογίας, που υποστήριζε ο Απολλόδωρος, και ανωμαλίας, που επιδοκίμαζε ο Θεόδωρος. Ο Ένας φαίνεται πως έκλεινε προς την επιβολή ενός αυστηρού κανονιστικού ρητορικού συστήματος, προκειμένου να επιτύχει κανείς ως ρήτορας ικανοποιητικά αποτελέσματα, ενώ ο άλλος άφηγε περιθώρια στην ελεύθερη και φυσική έμπνευση.

Όταν ήταν αυτοκράτορας ο Βεσπασιανός ιδρύεται στη Ρώμη έδρα ρητορικής με χρηματοδότηση από το κρατικό θησαυροφυλάκιο. Ο πρώτος κάτοχός της είναι ο Μάρκος Φάβιος Κοιντιλιανός. **(Εγκυκλοπαιδικός οδηγός, ρητορεία και ρητορική στην αρχαιότητα).**

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η ρητορική τέχνη δεν απευθύνεται μόνο σε μια ομάδα ατόμων, αλλά σε κάθε κοινό. Ο ρήτορας μέσω των επιχειρημάτων του προσπαθεί να πείσει αυτό το κοινό- ακροατήριο του. Μπορεί κάποιες φορές αυτά που αναφέρει να μην είναι αληθινά, σκοπός του όμως είναι να τα παρουσιάσει στο ακροατήριο του ως αληθινά και να τους πείσει. Τα επιχειρήματα του ρήτορα είναι μια σειρά από συλλογισμούς, τα οποία ο Αριστοτέλης ονομάζει ενθυμήματα. Ο Αριστοτέλης ήταν σπουδαίος φιλόσοφος και άφησε πολύ σπουδαία έργα, όπου μέχρι και σήμερα αποτελούν το επίκεντρο συζητήσεων και μελετών. Ο ορισμός του για τη ρητορική είναι η << ικανότητα να διαβλέπεις σε κάθε περίπτωση τα διαθέσιμα μέσα πειθούς>>. Τέλος, ο Αριστοτέλης προτείνει σε αυτών που μιλάει να κατασκευάσει ένα λόγο για διαφορετικά ακροατήρια, με βάση πέντε βασικά στοιχεία : τον ομιλητή, την ομιλία, το κοινό, το αποτέλεσμα και τους στόχους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Wittgenstein, L. Φιλοσοφικές Έρευνες, Εκδ, Παπαζήση, Αθήνα 1977
- Κωσταντίνος Θ. Πέτσιος καθηγητής Ιστορίας της φιλοσοφίας, του Τομέα Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων/Βιβλίο. Τριαντάρη Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ, Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ
- Ηλιού, Η. Αριστοτέλη ρητορική, επιμέλεια Γιάννης Κορδάτου, Εκδ, Ζαχαρόπουλος, Αθήνα χ.χ Kennedy, G.o.π

- Η.Φ Ηλιού, 1984. Η Ρητορική του Αριστοτέλη. Αθήνα Κέρδος.
- Αριστοτέλη- Ηθικά Νικομάχεια Ε-Κ
- Κατσούρη, Α.(1982). Ρητορική υπόκριση, Εκδ, χ.χ., Ιωάννινα
- Μπασάκος, Π. Επιχείρημα και κρίση. Αθήνα : Νήσος, 1999.
- Κύρκος, Β.Α. Το αντικείμενο και η κοινωνική λειτουργία της ρητορικής τέχνης κατά τον Αριστοτέλη. Δ. Ζ. Αν- Δριόπουλου, Αριστοτέλης Κοινωνική φιλοσοφία- Ηθική- Πολιτική φιλοσοφία- Αισθητική- Ρητορική. Τόμος Α' . Επιμέλεια : Γ. Αραμπατζής. 5Η έκδ. Αθήνα : Παπαδήμας, 2003, 376-387.
- Μάνος, Α. Χρ, "Η έννοια της φρονήσεως στην αριστοτελική ηθικοπολιτική διάνοηση". Πολιτική Φιλοσοφία του Αριστοτέλη και οι επιδράσεις της. Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου. Επιμ. Έκδ. Δ. Ν. Κούτρας, Αθήνα : Εταιρεία Αριστοτελικών Μελετών ' Το Λύκειον', 1999, 235-242.
- Αριστοτέλης, Ρητορική προς Αλέξανδρον, {Προς Θεμισώνα} Προτρεπτικός, Περί πνεύματος. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Φιλολογική Ομάδα Κάκτου, Μετάφραση { Προς Θεμισώνα} Αναστασία- Μαρία Καραστάθη. Αθήνα : Κά-κτος, 1997.
- Βουδούρης, Κ. Λογική Φιλοσοφική και Συμβολική. Αθήνα : Κ. Βουδούρης, 1992
- Παπαδής, Δ. Ι. Η πολιτική φιλοσοφία του Αριστοτέλη. Αθή- να : Α. Καρδαμίτσας, 2001
- Γοργίας, Ελένης Εγκώμιον. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια : Τ. Πεντζοπούλου- Βαλαλά, Θεσσαλονίκη : Ζήτρος, 1999
- Zuntz, G. ' Το ύφος της πρώιμης αττικής πεζογραφίας (η δεύτερη Τετραλογία του Αντιφώντα)'. Πειθώ. Η Ρητορι- κή, Δεκατρία Μελετήματα. Επιλογή- Επιμέλεια : Δ.Γ.
- Θεοδωρακόπουλος, Β. (2006) Δικανικοί λόγοι αττικής ρητορείας, Εκδ, Γρηγόρη, Αθήνα.
- Ο. Ζιγκόν, Βασικά Προβλήματα της Αρχαίας Φιλοσοφίας, Μετφ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, Φιλοσοφική και Πολιτική Βιβλιοθήκη 39, Εκδ, Γνώση, Αθήνα 1991, σσ. 279-287 (1η θεμ. Περιοχή), σσ, 290-293(2η θεμ. Περιοχή), σσ,328-331(3η θεμ. περιοχή)
- Κόντος Πάυλος, Ηαριστοτελική ηθική ως οντολογία, Κριτική, Αθήνα, 2000, σς. 108-174
- Sokolowski, Robert, << Φιλία και ηθική πράξη στον Αριστοτέλη>>, Δευκαλίων, 17, 2,1999, σς. 229-246
- Σπαθαράς, Λ. Τζαλλήλα. Αθήνα : Σμίλη, 2003,86-113

- Τριαντάρη, Σ. Α. Πολιτική Ρητορική και Επικοινωνία τον 14ο και τον 21ο αιώνα. Θεσσαλονίκη : Αντ. Σταμούλη, 2009.
- Κακριδής, Φ. Ι. (1989). " Αρχαία ελληνική ρητορεία και ρητορική στη μέση εκπαίδευση"
- Αριστοτέλης, Περί ψυχής. Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια : Ι. Σ. Χριστοδούλου. Θεσσαλονίκη : Ζήτρος, 2003.
- Αριστοτέλης, Σοφιστικοί έλεγχοι. Aristoteles, Sophistici elenchi. In W. D. Ross (Ed.) Aristotelis topica et sophistici elenci. Oxford : Clarendon Press, 1958 (repr. 1970).
- Μπενετάτος Σπύρος << Η φιλία ' προς εαυτόν' στα Ηθικά ευδήμεια >>, Δευκαλίων, 27,1-2, 2010.
- Εγκυκλοπαιδικός οδηγός, ρητορεία και ρητορική στην αρχαιότητα της Χρυσάνθης Τσίτσιου – Χελιδόνη.
- Πτυχιακή Ιωάννα Γουινιώτη.
- Βασίλης Μπετσάκος(Η αριστοτελική θεώρηση των παθών της ψυχής).